

4997

4998

4999

5000

391.99

W-13

2011

881.99

12-13

-կգ.

ՍԼ. ԱՐԷԼԵԱՆ

Ո Ճ Ի Ր

Գիես երեկ առաւոյ

12003

Государственное Издательство. Армянская Секция.

РОСТОВСКОЕ Н-Д ОТДЕЛЕНИЕ.

2007

398

31-ое отделение Донполиграфотдела С. Н. Х.

(Р. В. Ц. 1000 экз.)

Գ Ո Ր Ժ Ո Ղ Ա Ն Ձ Ի Ն Է

1. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ Կօչկակար 60 տարեկան.
2. ՄԱՐԻԱՆ Նրա կինը 55 տար.
3. ՕՎԱՆԷՍ Նրանց որդին 27 տար.
4. ԱՐԱՄ փականագործ, Յարութիւնի եղբորորդին 26 տար.
5. ԳԱՍՊԱՐ զինագործ, Օվանէսի ընկերը 28 տար.
6. ՄԱՐԳԱՐ Յարութիւնի մօտ բանող Կօչկակար, մօտ 35—40 տ.
7. ԱՐՄԵՆԱԿ Յարութիւնի աշակերաներից 18 տար.
8. ՍԱՀԱԿ փայտի պահեստի պահպան, ժամանակից առաջ զառամած 55 տար.
9. ԳԱՅԻԱՆԷ մօտ 50 տար. նրա կինը.
10. ՇՈՒՇԱՆԻԿ սրանց աղջիկը, Օվանէսի Նշանածը 22 տար.
11. ԳՐԻԳՈՐ Փրանտ հազնուող, խաղամօլ երիտասարդ.

Թուղթ խաղացողներ, Կօչկակարի աշակերտներ. Բոլորը հագ-
ընում են կէսերոպական, կէսասիական ձևով. Սնցքը պատահում
Բաքու, մօտ 1902 թւականին:

Ա Ր Ա Ր Ա Ռ Ա Զ Ի Ն

Միջակ մեծութեան սենեակ, Ձախ պատի վրա լուսամուտ, ըստ առաջ սեղան, վրան լամպ՝ թղթէ լուսամփոփով, կողքերին իմի մոմակալ: Պատուհանի շ կողքին, պատի վրա կախած է ի ձեռագործ հողաթափ, թղթեր դնելու պայուսակ, մի կանացի եռքի քսակ և ֆոտոգրաֆիական պատկերներ: Սեղանի շուրջը և ռահասարակ սենեակում աթոռներ: Սեղանի աջ անկիւնը յարմարեցուած է խոհանոցի համար: Այդտեղ կողքի վրա քցած է մի լրկղ, որի մէջ խոհանոցի ամանեղէններ, իսկ վրան կերութիւնի հոնք և այլ պարագաներ: Մէջտեղի պատի մէջ շ դուռ, որոնց աջ ողմինը տանում է դուրս, իսկ ձախակողմինը ննջարան, կամ նոյնն է խաղասենեակ: Այդ գուռը բացելուս երևում է սեղան, ուրջը աթոռներ, իսկ խաղի ժամանակ և խաղացողներ:

Երեկոյ է. մութը քիչ քիչ իջնում է, որից յետոյ վառում են, լամպեր սենեակը լուսաւորելու, իսկ մօմերը խաղասենեակը լուսաւորելու համար:

1

ՍԱՀԱԿ և ԳԱՅԻԱՆԷ

ԵՐՈՒՆԻ — ՍԱՀԱԿ (Որ նստած էր, ոտքի ելնելով): Խեղդ գլխիդ է, Գայիանէ: Աղջիկ նշանել և յետոյ յետ կտրելը հանաք էք կարծում: Օր մեծութիւն ուզում էք մեղ խայտառակել: Ի՞նչ վատ բան գտաք Օվանէսի մէջ: Կարելի է դուք նրա երեսի դեղնութեանն էք նայում: Բայց նա ջլոտ է: Նա երկաթի առողջութիւն ունի, նրա դեղնութիւնը նրանից է, որ գլուխը քաշ աշխատաւորի մէկն է: Ինքը մեծի պատիւը հասկացող, խոնարհ և ազնիւ:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Ի՞նչ անեմ, եթէ երեխայիս սիրտը կտրւել է նրանից:
ՍԱՀԱԿ Բայց եթէ Շուշանը երեխայ է, եթէ նա չի հասկանում,
 ինքդ հասկացիր՝ նրան: Վերջապէս մտածեցէք թէ ինչ
 կասեն ուրիշները:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Ուրիշները ինձ հաց հօ չեն տալիս, չեն պահում, որ
 ամաչեմ: Թող գետինը մտնեն, թող մէջքները տափին
 կպչի մեզնից լաւ ապրողներին: Ով ունի իրաւունք իմ
 գլխին դատաւոր լինելու: Փառք Աստծոյ, հիմա ոչ թէ
 նշանուածներին, այլ երեխատէր ամուսինների բաժանու-
 էին էլ ոչ ոքի չի դարձացնում:

ՍԱՀԱԿ — Ձայնդ, Ձլինի՛, չիմանամ նրա մօտ էլ այդպիսի բաներ խօ-
 սես, թէ չէ. սատանան գիտէ, թէ առանց այն էլ ինչ
 մօլորութիւններով ենք շրջապատւած:

ԳԱՅԻԱՆԷ Ինչ ես չարանում: Բերանիցս թուղթ հօ չեմ տուել նը-
 րան:

ՍԱՀԱԿ — Իսկ մեր խօսքը, իսկ նրա տուած մատանին: Իսկ մեր հին
 բարեկամութիւնը նրա հօր, — վարպետ Յարութիւնի և
 մօր Մարիանի հետ, թէ՛ այդ բոլորը ուղում ես միան-
 գամից ջնջես: Թէ քեզ համար մի դատարկ բան է թը-
 քածը յետ լիզել:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Իսկ եթէ մենք սխալուած ենք, Միթէ մի դատարկ
 խօսքի համար պէտք է վեր կենամ իմ երեխայիս ան-
 բախտութեան պատճառ դառնամ:

ՍԱՀԱԿ — Ձայնդ, ասում եմ: (Խորհրդաւոր), Մի ստիպի ինձ հին
 դարմանը բամու տալ: Հա՛, ապշում ես: Դէ՛, զնա փառք
 տուր Աստծուն, որ նրանց ականջը ոչինչ չի ընկել: Թէ
 չէ կօշկակար Յարութիւնի որդին չէ, որ վերջին շառ-
 լատանը քեզմանի աղջկայ անունը չէր տայ: Հասկա-
 ցար:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Շատ հարկաւոր էր: Մեզնից լաւ են, թող գնան իրանց
 քաղցած չմնալու հոգսը քաշեն: Ամեն շաբաթ իր գոր-
 ծադուլ անող բանւորների ձեռքին գլուխն է կոցրել:

ՍԱՀԱԿ — Սանձ դիր լեզուիդ, և վարպետօրէն խօսքը մի փոխիր: Ես
 քեզ ասում եմ, — եթէ կորեկի չափ էլ է խեղճ ունես,
 այնպէս արա, որ աշխարհի խայտառակութեան առար-
 կայ չլինենք:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Բաւական է, լուն ուղտ մի չինիր:

ՍԱՀԱԿ Է՛հմ. ինչո՞ւ չի երկինքը պատուում ու գլխիս կրակ թափ-
 ւում: Ինչո՞ւ չեմ կարողանում առնել դանակը և սրտիդ
 մէջ նստեցնել, որ այս — ձեռքիցդ այրւած սիրտս հո-
 վանայ:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Հերիք գլխներս տանես, ի սէր Աստծոյ, բաւական է
 ինչքան զգուեցրիր:

2

ՍԱՀԱԿ, ԳԱՅԻԱՆԷ և ՇՈՒՇԱՆ

ՇՈՒՇԱՆԻԿ — (Մտնում է մուտքի դռով: Հագված է անճաշակ: Ձե-
 ռիս կարմիր արևակալ, Կանաչ կապոյտ, դեղին կօֆտ,
 կարմիր գլխարկ, ձերմակ ձեռնոցներ: Յոգնաց է): Ո՛ւֆ,
 կողքացայ շաա ման գալուց: (Յանկարծ փոխւելով): Այս
 ինչ է: Ով գիտէ էլի ինչ տխրութիւն ես բերել այս
 տուն:

ՍԱՀԱԿ — (Խոր հայեացք քցելով նրա վրա և ոտից գլուխ չափելով):
 Ինչից իմացար, Շուշան:

ՇՈՒՇԱՆ — Միթէ դէմքդ չեմ տեսնում: Ինչ ես ուղում խեղճ մայ-
 րիկիցս: Մի՛ն խղճա նրան էլի: Հօ տեսնում ես տան
 հոգսից չորացել է ոտքի վրա:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Օֆ, սա օ՛ր է, որ մենք ենք քաշում, Տէր:

ՇՈՒՇԱՆ — Գրիշը ցերեկ խեղճին չարչարելով, չկշտացար: Ուրիշնե-
 րը չեն խղճում, գոնէ դու խղճացիր: Ձէ՛ որ դու մօտ
 ես, չէ՛ որ նա միշտ քո աչքիդ առաջ է:

ՍԱՀԱԿ — Քեզ ով ասաց, Շուշան, որ ես նրան չարչարել եմ:
ՇՈՒՇԱՆ — Ո՛վ պիտի ասէր, Միթէ՛ ես ինքս չեմ նկատում: Այ, հենց
 այս բոպէին էլ աչքերիցդ կրակ է թափվում: Բայց ին-
 չու: Ի՞նչ մեղք է դործեել նա: Ում պատառն է խել

ձեռքից: Ում տունն է քանդել:

ՍԱՀԱԿ — Բայց դու նախ և առաջ հարցրու, թե ինչի մասին էինք խօսում:

ՇՈՒՇԱՆ — Առանց հարցնելու էլ շատ լաւ եմ իմանում, թե ինչի մասին կլինէր:

ՍԱՀԱԿ — Ուրեմն քո ասելով, եթէ այս տան մէջ մի վատ բան նկատեմ, չխօսեմ, հա:

ՇՈՒՇԱՆ — Այս տան մէջ ոչ մի վատ բան չկայ: Աւելի լաւ է մի օգտաւէտ բանի մասին խօսես: Վատ բան մեր կեանքն է, մեր ապրուստն է, մեր դրութիւնն է: Աստուած իմ: Փողոց եմ դուրս գալիս, ուրիշ աղջիկների գոյնդգոյն շորեր հագածը, կառքերով ման գալն եմ տեսնում, քիչ է մնում նախանձից սիրտս տրաքվի: Տուն եմ գալիս, — աղքատութիւն, քաղցածութիւն: Իսկ դու անվերջ խմբատներ ես կարդում գլխներին:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Հմ, դեռ այդ բաւական չէ, տես ինչ բարկացած աչքերով է նայում շորերիդ:

ՍԱՀԱԿ — Երեւ ինքներդ էլ էք նկատում, որ մեղպէսներին այդ ի սաղում:

ՇՈՒՇԱՆ — Ախ Տէր Աստուած: Ինչո՞ւ ուրիշներին կտալի, մեղ չէ: Ի՞նչ է ուրիշները երկնքից են վայր եկել: Թէ այս աշխարհը հաւասարապէս ամենքին չի պատկանում: Դէ եթէ այդպէս է, էլ ինչո՞ւ ենք կանգնել հանենք ու տկլոր ման գանք էլի:

ՍԱՀԱԿ — (Ապշած): Ես այդպէս չեմ ասում, Շուշան: Սա ինչ լեզու է քեզնում: Մէկ ամաչիր, աղջիկարմատ ես, տես ինչ ես խօսում:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Ինչ ես երեսայիս երեսը թափում: Սուտ է ասում:

ՍԱՀԱԿ — ՕՓ, դու լաւիր, համբերութիւնից մի հանիր ինձ, թէ չէ խռով կանեմ այս կիրակի օրը քո գլխին:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Իսկի էլ չեմ լուի: Ինչո՞վ է նա պակաս ուրիշներից: Բերանի համը չի հասկանում, թէ, — հեռու իրենից, — աչ-

քերն է կոյր:

ՍԱՀԱԿ — Բայց դու նրան սովորցրու մի լաւ բան:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Ես նրան սովորեցնում եմ և պէտք է միշտ էլ սովորեցնեմ, — ինչ որ իմ խելքն է կտրում:

ՍԱՀԱԿ — Հա, այդպէս է: Մի՞թէ նրա համար, որ հայրը անաջողութիւնների մէջ է մաշել իր կեանքը, իր հարազատ զաւակի բերանից յանդիմանութիւններ պիտի լսի: Մի՞թէ շարաթի լուր օրերը փայտի պահեստում, պահապանի պաշտօնում, մի փոքրիկ, կեղտոտ, մրոտ տնակում նրա համար չեմ ոսկոր փթացնում: Ոչ բարով մայր ես, վաղը միւս օրը նա պէտք է պսակվի ու հայրական տնից հեռանայ: Դու հասկացրու նրան, որ նա այնտեղ պարտաւոր է ամեն կերպ աշխատել մեր երեսը պարզ անել: Այնպէս չէ Շուշան:

ՇՈՒՇԱՆ — Սա ինչ խօսակցութիւն է, մայրիկ: Մի՞թէ մինչև հիմա դու նրան ոչինչ չես ասել:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Նրան ինչ ասեմ: Նրան ասած, այս պատերին ասած: Նա պահանջում է, որ դու զոհես քեզ իր տուած մի դատարկ խօսքի համար:

ՇՈՒՇԱՆ — Հա:

ՍԱՀԱԿ — Այո Շուշան: Քիչ աղջիկներ կան, որ այդպէս են անում, բայց յետոյ այնպէս են բաղդաւորվում, որ ծնողի յիշատակն են օրհնում:

ՇՈՒՇԱՆ — Վնաս չունի: Որ այդպէս է, ես ինձ կխեղդեմ, թող նա դոյն և պսակվի իմ դիակի վրա:

ՍԱՀԱԿ — Ապա եթէ այդպէս էր ինչու էիր սկզբից քեզ ուրախ ցոյց տալիս:

ՇՈՒՇԱՆ — Ի՞նչ անէի, երբ քեզնից վախենում էի:

ՍԱՀԱԿ — Իսկ հիմայ էլ չես վախենում:

ՇՈՒՇԱՆ — Ո՛հ, սա ինչ տանջանք է:

ՍԱՀԱԿ — Ոչինչ, ոչինչ, սիրելիս: Ես էլ չեմ երկարացնի: Արա ինչպէս քո սիրտդ է ցանկանում: Տեսնում եմ, մեծացել ես,

չորհրդ շատացել է. և աշխարհի շարն ու բարին ինձնից լաւ ես հասկանում եմ. գնա կապիր բեր իմ փոխնորդս:

ՇՈՒՇԱՆ — (Կոզմ), Փառք Աստծոյ, պրծանք ձեռքիցը: (Գրնաց ննջարան):

3

ՍԱՀԱԿ և ԳԱՅԻԱՆԷ, յետոյ ՇՈՒՇԱՆ

ՍԱՀԱԿ — Ինչո՞ւ էի շատ սիրելուց այնքան երես տալիս քեզ, որ այսօրվա օրը երեսիս կանգնէիր:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Ինձ չէիր հաւատում, դէ, գնա: Հիմա հօ, փառք Աստծոյ քո ականջով լսեցիր:

ՍԱՀԱԿ — Այո՛. ես իմ ականջով լսեցի: Ես իմ աչքով տեսայ քո այդ մի նոր արարմունքդ էլ, և... ինչ խօսք... հիացայ:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Վա՛հ ես ինչ մեղք ունիմ, Տէր Աստուած, մարդ հօ չեմ սպանել:

ՍԱՀԱԿ — Ինչո՞ւ Աստուած ինձ մի արիւնհարբու գաղան չի ստեղծել, որ խնայն պատառ-պատառ անէի քեզ:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Ինչ վատ բան եմ արել քեզ:

ՍԱՀԱԿ — Դեռ երբև ունես, դեռ համարձակվում ես հարցնել: Էլ ինչ պիտի անէիր անդգամ: Քսան տարով աւելի ես ծերացրել ինձ: Քո արարմունքիդ պատճառով ամօթից փողոցներում գլուխս քաշ քցած այսպէս եմ ման եկել: (Ցոյց է տալիս): Եւ ամեն կերպ աշխատել եմ մարդկանց աչքից փախչել: Ահա թէ քո պատճառած ցաւը տանելով, այսքան տաբի ինչպէս եմ տանջուել:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Իսկի էլ դու չես տանջուել: Այո: Եթէ մեզնից մէկը տանջուել է, այդ եղել եմ ես:

ՍԱՀԱԿ — Օ լիբբ, որ ոտքի տակ ես տուել ամեն մի սրբութիւն: Յիշիր, քանի քանի անգամ է պատահել, որ ամիսներով երեսիդ չեմ նայել, որ հետդ չեմ խօսել: Քանի անգամ է պատահել, որ կամեցել եմ գլուխ վերցնել, փախչել ու քո երեսից ազատվել:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Փախչելի էլի: Ճանապարհդ հօ չէինք կտրել: Ինչո՞ւ

էիր մնում:

ՍԱՀԱԿ — Որովհետեւ կարծում էի, թէ մի օր կփռվանես ու Աստրծոյ ճանապարհին կգաս: Իսկ դու, անմիտ, կարծում էիր՝ եթէ քրիստոնէին վայել համբերութիւնով լռում եմ, և տանում, ապա քեզ հետ մեղսակից եմ: Կարծում էիր, մի ցած արարմունքի տէր, մի անլեզու անասուն եմ: Բայց չէիր միտածում, որ եթէ ես տանում եմ, տանում եմ նրա սիրոյ, նրա բաղդաւորութեան համար: Իսկ դու այդ բոլորի փոխարէն ինչպէս ես վարձատրել էնձ: Ո՛ւր է նրա տաջվայ փաղաքշանքը: Նա առաջ այս իմ սևացած ձեռքերից, այս աղտոտված շորերից չէր խորչում: Նա առաջ ինձ սիրով «հայրիկ» էր կոչում և գիրկս ընկնում: Ո՛ւր կորան նրա որդիական սէրը, նրա քաղցր հայեացքը: Ինչո՞ւ այդ ամենը ես այլևս չեմ տեսնում: Ինչո՞ւ այսօր ես նրա համար մի ատելի օտար եմ:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Ի՞նչ է. ոսկու ու քարեղէնների մէջ ես պահել նրան: Շքեղ հագուստներով ես դուրս բերել մարդկանց առաջ: Աղախիններով ես չքջապել նրան: Ի՞նչ ես արել նրան բախտաւոր անելու համար: Աչք ենք բացել բացի ցամաք հացիցդ ինչ ենք տեսել: Բացի ուրիշների բախտաւորութիւնը տեսնելով նախանձից տրաքվելուց, ինչ օր ենք տեսել: Սա չէ՞ քո տուածը, որ մեծ մեծ խօսում ես:

ՍԱՀԱԿ — Օխ լուրի: Լուրի, թէ չէ մի օր կճաքացնես իմ սիրտը: (Միրտը բռնելով, նստեց զլիսիկոր: Շուշան մի կապոց ձեռին մտաւ ննջարանից):

ԳԱՅԻԱՆԷ — (Ծածուկ Շուշանին): Միրտը առ: Մի 2 խօսք ասա, զլիսից արա, ճամփա դիր:

ՇՈՒՇԱՆ — Բայց դու իղուր ես մեզնից նեղանում հայրիկ:

ՍԱՀԱԿ — (Դառնութեամբ): Ես ձեզնից նեղանում: Աստուած մի արասցէ: Ընդհակառակը, ես այնքան եմ ուրախ, որ թաչելու թե չունիմ: Այո, այո: Մայր ու աղջիկ մի դարմանաք: Մի ցնդված ծերուկ եմ ձեզ համար: Ի՞նչ կպատկանի ինձ, գե-

բիշ միտք, հանիր ու դէն գցիր: Լսեցիր: Այսօրվանից քո ազ-
ջիկը թող համարձակվի խաղի ժամանակ խաղասենեակ ոտք
դնել: Չհամարձակվէք մայր ու աղջիկ ֆրանտ Գրիգորի
չորս կողմը պատել, թէ չէ երդվում եմ մօրս դերեղմա-
նով, կարող է մեծ խայտառակութիւն ծագել:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Գասպար ջան, իզուր ես նախանձում, մենք պարոն
Գրիգորին նոյնքան ենք պատվում, ինչքան և քեզ: Մի մո-
ռանալ, որ նա նոր-նոր է ոտք դրել մեր տուն:

ԳԱՍՊԱՐ — (Նայեց նրան): Դու ինձ ասա, ինչպէս է պատահել,
որ Աստուած քեզ սատանայ ստեղծելու տեղ՝ կինարմատ
է ստեղծել:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Տօ անգութ, անաստուած. ձեռք չիս վերցնելու ինձ-
նից ինչ ես այսօր լիդուիդ կապը բաց թողել:

ԳԱՍՊԱՐ — (Բռնեց նրա թերից): Աղջկանդ կապը հաւաքիր: Սրա-
նով ինչ պէտք էր, բոլորը ասացի: Մնացեալը ինքդ գիտես:
(Գնաց յետ):

ԳԱՅԻԱՆԷ — Հոգեմ գիծ գլուխդ: Քեզ պէս հալարի գլուխը կխա-
բամ: (Կանչեց): Շուշան, շալս բեր: (Շուշան, ննջաբանից բե-
րում է շալը): Լաւ մտիկ արա, Շուշան: Այդ շունի հետ
մի փոքր զգոյշ վարվիր: Գլուխը եզիր, թէ չէ լաւ բան
չեմ գուշակում: Սատանան գիտէ ինչ չար միտք կայ նրա
գլխում:

ՇՈՒՇԱՆ — Ո՞ւր ես գնում:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Ես գնամ տղերքոնց համար մի քիչ բան ման դնեմ:
Հիմայ նրանց գալու ժամանակն է: Հա չմոռանամ ասել,
Գասպարի մօտ պարոն Գրիգորին շատ էլ մօտ մի թա-
գիր: Իսկ առանձին, համեցէք արա, պատիւ տուր: Հե-
տը սիրով եղիր, սիրով վարվիր: Տեսնում ես տղերքոնց
մէջ ամենքից ձեռքը բացը նա է: Ամենից շատ օգուտ
տուողներս էլ, մեր ցաւը հասկացողն էլ նա է: Հագիւ է

Աստուած նրան մեղ համար հասցրել: Գէտք է կապը
ձեռքներիս ամուր պահենք: Հասկացա՞ր, որդի:

ՇՈՒՇԱՆ — Դէ բաւական է... հասկանում ենք:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Մի ամաչի, սիրելիս: Այստեղ ամաչելու բան, չկայ:
Այլատիր մօտը շորերդ, մազերդ կարդին լինի:

ՇՈՒՇԱՆ — Ես այդպէս էլ շատ լաւ եմ:

5.

ԳԱՅԻԱՆԷ, ՇՈՒՇԱՆ և ԳՐԻԳՈՐ:

ԳՐԻԳՈՐ — (Մտաւ մուտքի գոնով, նա հագված է դեղնեղիկ ձեռքին
ուտելեղէն և այլն): Բարի երեկոյ ձեզ: (Սեղանի վրա է
դնում բերածը):

ԳԱՅԻԱՆԷ — Ախ, պարոն Գրիգոր, այդ դձուք էք: Սա ինչ նեղու-
թիւն էք քաշում, ամեն անգամ:

ԳՐԻԳՈՐ — Մի նեղանա՛նք, Գայեաննա Արիսալատմիւս: Բնութիւնս
է այդպէս:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Համեցէք, որդի համեցէք: Աչքներիս վրա տեղ ունէք:
Ձեր տունը համարեցէք: (Ծածուկ ստիպում ե Շուշանին սո-
ու ձեռքի ընկնել):

ԳՐԻԳՈՐ — Ձափաղանց չնորհակալ եմ: Լաւ էք, մայրիկ: Ո՞ղջ, առողջ:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Մեղ ի՞նչ հարցնել: Դուք լաւ լինէք, որ մենք էլ ձեր
չուաքում ապրինք: Դուք երիտասարդ էք, գեղեցիկ: Չիկ
հագված:

ԳՐԻԳՈՐ — (Շուշանին), Տեսնում էք օրիորդ: Ձեր մայրը կօնպլիմենտ
ասելն էլ գիտէ:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Միթէ սո՛ւտ եմ ասում: Միթէ՞ Շուշանիկը ինքը չի
իմանում: Շատերն ունեն ձեր քաղցր բնութիւնը: Դուք միշտ
մեղ յիշում էք. ամեն երեկոյ շնորհ բերում, Շուշանիս
զբաղեցնում:

ԳՐԻԳՈՐ — Ի՞նչ անեմ. տեսնելով որ ինձ պատուով էք ընդունում,
այլատուում եմ ինքս էլ պարտքում չմնալ:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Միայն ներէք, որ ձեր չիկին մի փոքր անյարմար է
մեր այս, անշուք բնակարանը:

ԳՐԻԳՈՐ — Ոչինչ, եթէ գործը լաւ գնայ, բնակարաններդ էլ կփոխվի: Բայց ինձ համար միննոյնն է. եթէ իմ աչքով նայելու լինէք, սա էլ մի դրախտ կթուայ ձեզ:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Իսկ մենք,— ինչպէս տեսնում էք,— թէ և մի բանի տէր չենք, բայց դեռ թշնամիներ էլ ունենք:

ԳՐԻԳՈՐ — Ո՞վ չունի թշնամի: Տեղը եկաւ, մենք էլ, ուրիշների թշնամին ենք: Ա՛յ, նայեցէք, 5 մատ ունենք, բայց ոչ մէկը միւսին չի նմանում:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Բայց անարգարութիւն չէ՞, որդի: Քաղցած մնունում ես, մի օգնութեան ձեռք մեկնող չի լինում, բայց հենց որ մի գործ ես սկսում, որ մի կտոր հաց ձեռք բերես, ամեն կողմից հաչում են:

ԳՐԻԳՈՐ — Ուշք մի դարձնէք: Շունը կհաչի, քարվանդ կքոչի: Կեանքիս մէջ շատ մարդիկ եմ տեսել, որ երդուել են ազնիւ լինել, բայց երբ կարիքը իր դանակը կոկորդներին է դրել, առաջին աւազակն են դարձել: Բայց... այդ ինչ է այսօր մեր օրիորդը շարունակ լուռ է:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Հմ... Ներեցէք նրան: Դեռ երեխայ է. անփորձ է... մարդկանց մէջ շատ քիչ է դուրս եկել: Այ, ես գնում եմ, իսկ դուք զբաղեցրէք նրան: (Կրկին շարժմունքով ծածուկ ստիպում է աղջկան լուռ շնայ և այլն: Գնաց մուտքի դռնով):

6

ՇՈՒՇԱՆ և ԳՐԻԳՈՐ:

ԳՐԻԳՈՐ — Սուսաննա իսկականա, ձերմայրը խնդրեց, որ ձեզ զբաղեցնեմ ուրեմն ասացէք, ինչից սկսենք:

ՇՈՒՇԱՆ — Երեկ երեկոյեան դուք ինձ խոստացաք մի քանի ֆուկուսներ ցոյց տալ:

ԳՐԻԳՈՐ — Համեցէք: Այդ իմ արհեստն է: (Առնում է խաղաթղթեր և ցրիւ տալիս սեղանի վրա): Ահա առէք այս կարտը: (Առանց նայելու, տալիս է նրան): Նայեցէք. երեքանոց չէ արդեօք:

ՇՈՒՇԱՆ — (Առնում է և նայում): Այո, բայց...

ԳՐԻԳՈՐ — Իսկ սա: (Նոյն): Նիդակի եօթանոցը չէ սա:

ՇՈՒՇԱՆ — Այո... Բայց այդ ինչպէս էք իմանում:

ԳՐԻԳՈՐ — Սպասէք: Այժմ մեզ հարկաւոր է մի պօլիցիական. Այ, նայեցէք, պատկեր չէ՞ սա. այն էլ Խաչիկի զինւորը, նիզակը ձեռին:

ՇՈՒՇԱՆ — Այո. նա ինքն է, բեղերը ձեզ պէս սրած... Թշերը ձեզ պէս կարմիր... Ձէ, Աստուած վկայ, ինձ էլ պէտք է սովորեցնէք:

ԳՐԻԳՈՐ Բայց ձեր ինչը կաւելանայ: Թողնենք այդ և խօսենք ուրիշ բան: Թէ չէ մտքներումդ կասէք, սա զիմակաւորված դրախտախնդրի մէկն է, և ամեն օր զարիս է մարդկանց գլուխը խաբում, փողները տանում:

ՇՈՒՇԱՆ — Ոչ ոչ, ես ոչինչ չեմ մտածի ոչ ոքի չեմ ասի: Ասացէք, ինչպէս էք անում, որ ամեն անգամ տանում էք:

ԳՐԻԳՈՐ — Էհ, օրիորդ ես տանում եմ միամիտներից, իսկ երբ ընկնում եմ ինձնից ճարպիկների կամպանիայի մէջ, տարվում եմ մինչ վերջին կապէկս:

ՇՈՒՇԱՆ — Ձէ չէ. չեմ հաւատում սովորեցրէք ինձ:

ԳՐԻԳՈՐ — Այդ անկարելի է, սեկրետս որ ուրիշը իմանայ, հացիցս կզրկվեմ: Բացի այդ, աշտեղ մեզ կարող են բռնել:

ՇՈՒՇԱՆ — Անցնենք ննջարան: Այնտեղ մեզ ոչ ոք չի խանդարի: Տղերքը դեռ շուտով չեն գալ: (Մոմակալները տարաւ ննջարան): Համեցէք:

ԳՐԻԳՈՐ — (Թղթերը հաւաքեց. մուտի դուռը ծածկեց): Նա ճշմարիտ է ասում,— «մեզ ոչ ոք չի խանդարի»: (Գնաց ննջարան):

7

ԳԱՍՊՍՐ մենակ, յետոյ ԳՐԻԳՈՐ և ՇՈՒՇԱՆ:

ԳԱՍՊՍՐ — (Մտնում է մուտքի դռնով): Ոչ ոք չկայ, Փառք Աստուծոյ, որ սխալված եմ: Բայց միթէ իրօք ես սխալված եմ: Օ, ոչ, Ես չեմ սխալվել: Ես տեսայ այդ ֆրանտրին: Նա ձեռքին

իրեր... ճածովկ շրջակայ փողոցի անկիւնը և երեկ ուղիղ այստեղ եկաւ: (Տեսնելով սեղանի վրայի իրերը): Ա՛... ահա ինչ... ուրեմն նա այստեղ է: (Ննջարանի դռնից ականջ դնելով): Միթէ այստեղ է... նրա հետ: Աստուած մի արասցէ: (Ուղղում է հանել ատրճառակը): Անէծք սատանային: Ի՞նչ ձայն եմ լսում: Արիւնը խփում է գլխիս... Սիրտս սկսում է խփել... (Վանչում է): Գրիգոր Ստեպանիչ, Գրիգոր Ստեպանիչ... (Խփեց դռան):

ԳՐԻԳՈՐ — (Մտաւ ննջարանից): Ա՛, Գասպար Իվանիչ... յարգանքներս, Ի՞նչ է պատահել:

ԳԱՍՊԱՐ — Ըբ... ոչինչ չի պատահել... Ես այնպէս... ուղում էի ասել, որ տղերքը գալիս են: (Տեսնելով Շուշանիկին): Ախ... ուրեմն դուք մենակ չէիք այնտեղ: Դուք օրիօրդի հետ էիք...

ՇՈՒՇԱՆ — Ի՞նչ է պատահել ձեզ, Գասպար Իվանիչ... Գուցէ դուք ձեզ լաւ չէք զգում, գուցէ կկամենաք մի փոքր սառ ջուր խմել...

ԳԱՍՊԱՐ — Ոչ ոչ... իմ մասին անհանգիստ մի լինէք: Ես մի փոքր վազելով եմ եկել:

ՇՈՒՇԱՆ — Բայց ձեր երեսին գոյն չկայ...

ԳԱՍՊԱՐ — Ոչինչ... բաւական է, որ ձեր երեսի գոյնը իր տեղն է... Թէեւ... մի փոքր աչքիս կարմրած էք երևում... Թոյլ տուէ՛ք իբր չափազանց սրտաբաց տանտիրուհի, ձեր կողմից հրաւիրել տղերքոնց:

ՇՈՒՇԱՆ — Խնդրեմ, խնդրեմ, Գասպար Իվանիչ: (Կողմ): Անպիտանը նկատել է:

ԳԱՍՊԱՐ — (Մուտքի դռնով): Եյ, Մարգար, տղերք-համեցէք... լաւ ժամին ենք եկել, էլ ոչ ոքի չենք խանգարի... մի ամաչէք, մտէք, ամաչելու ոչինչ չկայ... (Մտնում են մուտքով Մարգար և 3—4 այլ խաղացողներ):

8

ԳԱՍՊԱՐ, ՇՈՒՇԱՆ, ԳՐԻԳՈՐ, ՄԱՐԳԱՐ և ուրիշներ:

ՄԱՐԳԱՐ — (Գրիգորին): Հա... խաչաց հաւերը եկան, պարոն Գրի...

գոր, թեփրոտի՛ր հա թեփրոտի՛ր, Ի՞նչ պտուղն էք:

ԳԱՍՊԱՐ — Էլ մի երկարացնէք, համեցէք: (Ցոյց է տալիս ննջարան, նորեկները անցնում են այնտեղ): Դէ... մի խաղ վերջացաւ, համեցէք, սկսէք մի այլ խաղ...

ԳՐԻԳՈՐ — Իսկ դո՛ւք:

ԳԱՍՊԱՐ — Ես խփոյն:

ԳՐԻԳՈՐ — Շատ սպասել չտաք: (Գնաց ննջարան):

ԳԱՍՊԱՐ — Ուշքի եկէ՛ք, բաները շատ էլ չեն սպիտակացնի:

ՇՈՒՇԱՆ — Ինչպէս տեսնում եմ դեռ լաւ չէք ճանաչել ձեր մարդուն:

ԳԱՍՊԱՐ — Ի՞նչ:

ՇՈՒՇԱՆ — Այո, Ի՞նչ է պատահել որ:

ԳԱՍՊԱՐ — Ոչ բարով նշանած աղջիկ էք դուք... միթէ չէք տեսնում, որ ես ինձ կորցրել եմ...

ՇՈՒՇԱՆ — Ի՞նչ էք ուղում ինձին:

ԳԱՍՊԱՐ — Ամթի և պատկառանք... չի կարելի ամեն ինչ ոտքի տակ տալ:

ՇՈՒՇԱՆ — Տէր Աստուած, տէր Աստուած: Ամենից շատ յարգում եմ ձեզ, ամենից շատ պատուում եմ ձեզ, էլի անբուական:

ԳԱՍՊԱՐ — Հեռացէ՛ք աչքիցս...

ՇՈՒՇԱՆ — Այսօր գովել էք դուք... ոչ ասածներդ էք հասկանում, ոչ խօսածներդ: (Գնաց ննջարան):

ԳԱՍՊԱՐ — (Քիչ շրջելով, ծխելով): Էլ ինչո՞ւ համար եմ երկար ու բարակ մտածելով, գլուխս կտրուում: Միամիտ ձևանամ: Ասեմ, — տեսածս մի երազ էր: Ասեմ ուղեղս խանգարվել է, աչքերըս կուրացել: Խաբեմ ինքս ինձ, խաբեմ Օվանէսին, որ ոչինչ չեմ տեսել: Ոչ: Վատ տեղ գիշերացրի: Փչրվեցին իմ յոյսերը... կորաւ ամեն ինչ... ամեն ինչ: (Մուտքի դռնով մտնում է Գայիսնէ գնած բաներ ձեռին):

9

ԳԱՍՊԱՐ, և ԳԱՅԻՍՆԷ, յետոյ ՇՈՒՇԱՆ:

ԳԱՅԻՍՆԷ — Ի՞նչ է եղել քեզ:

ԳԱՍՊԱՐ — Չոռ ու ցաւ է եղել գլխիդ:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Էլի թնչ է պատահել քեզ:

ԳԱՍՊԱՐ — Ինչ պատահել է, պատահել է ուրիշին: Ինձ ոչինչ չի պատահել:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Ախար մենք քեզ թնչ ենք արել, Գասպար ջան. ինչո՞ւ ես այդքան մեղ վրա չարացած:

ԳԱՍՊԱՐ — Լսիր, կախարդ սատանա: Վճռված է, քեզ նման վարպետ կնոջ աղջիկը էլ պէտք չէ Օվանէսին:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Ի՞նչ է գիժ գիժ դուրս տալիս:

ԳԱՍՊԱՐ — Այո, այո: Չպէտք է խաբել նրան: Նա մի մաքուր և անարատ տղայ է: Նա նման չէ մեղ պէս սուղակ ու շառլատան չներին: Նա չպէտք է պսակվի քո գեղեցիկ աղջկայ հետ: Հակառակ դէպքում ես այս դանակը կխրեմ նրա փորք և բոլոր աղիքները դուրս կթափեմ: Աւելի լաւ է մի յիսուն կոպէկանոց սիրուհի ունենայ նա, քան թէ յիմարվի և քո աղջկանդ առնի:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Լիրբ, անղգամ. ինչպէ՞ս ես համարձակվում:

ԳԱՍՊԱՐ — Գնան, աղջկանդ դուրս քաշիր այնտեղից, թէ չէ արիւնը գլխովս է տալիս: Նայիր, գուցէ հարկաւոր լինի այնտեղ ուղղել...

ԳԱՅԻԱՆԷ — Ո՞ւր է երեխաս:

ԳԱՍՊԱՐ — Այնտեղ է... նրա մօտ...

ԳԱՅԻԱՆԷ — Խելագարուել ես, Աստուած վկայ:

ԳԱՍՊԱՐ — Այո... դու ճիշտ ես ասում. կարող է պատահել, որ ես խելագարուեմ: Լսիր դու— Գուցէ... երբ մերժելու լինես Օվանէսին, քեզ հարկաւոր լինի մի պատրուակ: Զէ որ երեւելի վարպետն ես սուտեր և պատրուակներ հնարելում: Ուրեմն ասա նրան, սրիկայ, դու սիրական ունես: Եւ եթէ քեզ պէտք լինի մի վկայ, ցոյց տուր ինձ վրա: Դէ, չ՛ուտ: Գնան, դուրս քաշիր նրան այնտեղից... (ցած), Գուցէ ճմլված լինի անգողինը... ուղղիր, որ աչքերս չտեսնեն:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Ինչ յիմարութիւններ է դուրս տալիս: (Գնաց ննջաբան): Շուշան, քեզ թնչ եմ ասել:

ՇՈՒՇԱՆ — (Մտնում է ննջարանից): Ի՞նչ է, Գասպար իվանիչ, դուք չէ՞ք ուզում, որ ես ձեր խաղը նայեմ:

ԳԱՍՊԱՐ — Ձեմ ուզում ձեր երեսին նայել: (Գնաց ննջարան):

ՇՈՒՇԱՆ — Անպիտանի աչքերը կատաղած գայլի աչքերի է նման:

10

ՇՈՒՇԱՆ և ՕՎԱՆԷՍ

ՕՎԱՆԷՍ — (Մտաւ մուտքի դռնով): Բարի երեկոյ, Շուշանիկ. Ի՞նչ է պատահել: Ծնողներս եղել են այստեղ: Նրանք ասացին դու հիւանդ ես, ճշմարիտ է: (Չեռք է տալիս):

ՇՈՒՇԱՆ — Ինչո՞ւ պիտի հիւանդ լինէիք: Փառք Աստծոյ:

ՕՎԱՆԷՍ — Այդ թնչ եղանակով ես խօսում ինձ հետ: Արի, նստիր ինձ մօտ:

ՇՈՒՇԱՆ — Նստում էք, նստեցէք. ձեզ ով է խանգարում:

ՕՎԱՆԷՍ — Իմ սիրելի, եթէ նեղացած եմ, որ ուշ եմ եկել, սքլալուել ես: Ծիչալը ասեմ,—ցերեկով ամաչում եմ, իսկ երեկոները սաստիկ յոգնած եմ լինում, որովհետեւ ամբողջ օրը առքի վրա շիտակ կանգնած պիտի լինես: Անհամբեր սպասում եմ, երբ պէտք է կիրակին գայ, որ մի կուշտ հանգիստ առնեմ: Գժուար բան է, Շուշանիկ: Սրա կապրիզը ասը, նրա երեսին կեղծ ժպտա, միւսի տուաջ շինծու քաղաքավարութիւն բանեցրու: Խղճիդ ընդդէմ գովիր այն ապրանքը, որ զսլասանքի ոչ մի արժանիք չունի: Իմ բնոյթին յարմար գործ չէ. Եւ եթէ միանգամ ընկած չլինէի, կթքէի և կհեռանայի: Սակայն ես բոլորը հաճոյքով եմ տանում, երբ քեզ եմ յիշում: Ախ ինչ քաղցրութիւն, ինչ երջանկութիւն է,— լինել նշանուած, լինել սիրահարուած և սիրուած: Այնպէս չէ. Շուշան: Բայց դու ինչո՞ւ ես այսօր ինձնից խորշում: Ինչո՞ւ չես մօտենում ինձ: Թէ հայրս ճիշտ էր ասում, թէ ատամդ է ցաւում և կողքդ ծակում:

ՇՈՒՇԱՆ — Ի սէր Աստծոյ, եթէ ուրիշ ասելիք չունէք, վերջաբէք, թէ չէ ես գործ ունեմ:

ՕՎԱՆԷՍ — Իմ սիրելիս, մի նեղանա: Կուղես առաջվայ պէս դու պառկիր, իսկ ես նստեմ քովդ և նորութիւններ պատմեմ: Գիտես, ես արդէն պարտնիս ականջն եմ քցել, որ շուտով պէտք է պսակեմ: Իհարկէ, եթէ նա խելօք մարդ է պէտք է ինքը լաւ հասկանայ, ու ռոճիկս աւելացնի: Իսկ եթէ չի աւելացնի, միևնոյնն է ինքը կտուժի, որովհետեւ մենք գործակատարներս կմիանանք և ուժով կստիպենք: Դու հօ իմ հօրեղջօրորդի Արամին ճանաչում ես: Նա գործում է մեքենագործարանում և բանւորական շրջաններում մեծ պարագլուխ է համարվում: Թէեւ ես դեռ ձեռնպահ եմ մնում, բայց նա ամենօր գլուխս տանում է: Գուցէ քեզ համար տախտկալի է իմ այս խօսակցութիւնը:

ՇՈՒՇԱՆ — Ինձ համար միևնոյն է. ես ձեզ ականջ չեմ դնում: Խօսէք, ինչքան կուզէք:

ՕՎԱՆԷՍ — Ախ դու իմ խորամանկ գեղեցկուհիս: Դու ուզումես ես քեզ հաւատամ: Միթէ չեմ իմանում, որ կատակ ես անում:

ՇՈՒՇԱՆ — Զարմանալի է, որ ամենապարզ բանն էլ չէք հասկանում: Ինչ կատակի ժամանակ էք գտել, ինչ լեզուով խօսենք ձեզ հետ:

ՕՎԱՆԷՍ — Թող այդ եղանակով խօսելը: Դու գիտես, որ ես զգայուն եմ և այդ կարող է վրաս շատ վատ ազդել:

ՇՈՒՇԱՆ — Ուրեմն աւելի լաւ է, ոչինչ չխօսենք: Պրծաւ, գնաց:

ՕՎԱՆԷՍ — Քեզ ինչ է պատահել: Միթէ անհնարին է, որ մի ջրօպէ ուրախ ժամանակ անցկացնես քո նշանածի հետ:

ՇՈՒՇԱՆ — Զեղ ով ասաց, որ ես ձեր նշանածն եմ:

ՕՎԱՆԷՍ — (Ելաւ բռնեց նրա ձեռքը): Դէ լաւ հաշտուե՞նք: (Սարսափած): Այս ինչ է: Ո՞ւր է նշանիդ մատանին:

ՇՈՒՇԱՆ — Սպասեցէք, ես իսկոյն կվերադարձնեմ:

ՕՎԱՆԷՍ — Սպասիր: Մտածում ես, թէ ինչ ես ասում: Նա միշտ պէտք է մատիդ լինի: Տեսնո՞ւմ ես: (Իր մատանին ցոյց տալով): Կամ յաւիտեան մատիս, կամ կեանքս էլ հեռու: Գնա՛ւ: Եւրեմն զի՛ր մատանին մատիդ, թէ չէ կնեղանամ Շուշան, և Աս-

տուած վկայ շատ կնեղանամ:

ՇՈՒՇԱՆ — Զոռի բան է: Զեմ ուզում:

ՕՎԱՆԷՍ — Ես ասում եմ,—այդ բանը քեզ չեմ ների:

ՇՈՒՇԱՆ — Միթէ ես իմ գլխի տէրը չեմ: Ասում եմ, որ չեմ ուզում:

ՕՎԱՆԷՍ — Լսիր, սիրելիս: Ասած այդ խօսքը անդգուշութեամբ թռաւ բերնիցդ և ես քեզ կներեմ...: Դէ, ասած, ասած, մի ուշացնի:

ՇՈՒՇԱՆ — Ես ոչինչ չեմ ասի:

ՕՎԱՆԷՍ — Ո՞չ, չես ասի: Ես քեզ կստիպեմ:

ՇՈՒՇԱՆ — Ա՛, բաց թողէք: (Մտնում է ննջարանից Գայիանէ):

11

ՇՈՒՇԱՆ, ՕՎԱՆԷՍ, ԳԱՅԻԱՆԷ, յետոյ վերջում ՇՈՒՇԱՆԻԿ, ԳՐԻԳՈՐ, ԳԱՍՊԱՐ, ՄԱՐԳԱՐ և այլք:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Այդ ինչ է: Ինչ էք անում, Օվանէս:

ՇՈՒՇԱՆ — Ասում եմ ձեզ, բաց թողէք: (Գնաց ննջարան):

ՕՎԱՆԷՍ — Ի՞նչ է անում ձեր աղջիկը: Ի՞նչ է ասում ձեր աղջիկը:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Էլ ի՞նչ պիտի լինի, որդի: Զեմ իմանում որ շար կախարհն է գիր արել երեխիս: Աչքերին բաներ են երևում: Քնի մէջ մեռելների հետ է խօսում: զարհուրանք է բերում վրաներիս: Ասածոյ սիրուն, ինչ տուել էք, վեր առէք գնացէք: Աշխարհը խաւարեց մեզ համար: Երեխաս ձեռքիցս գնում է... Սշխարհը խաւարեց մեզ համար:

ՕՎԱՆԷՍ — Սա ինչ փոփոխութիւն է: Զառացանքի մէջ եմ, թէ երազ է ողջ տեսածս, լսածս:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Միթէ չլսեցիք նրա անկապ-անկապ խօսքերը: Ի՞նչ կլինի մեր վիճակը, եթէ նա խելագարուի:

ՕՎԱՆԷՍ — Ա՛հ, լռեցէք: Նա չի խելագարուի, այլ ես, ես...

ԳԱՅԻԱՆԷ — Անիծուի շար կախարդի գլուխը:

ՕՎԱՆԷՍ — Օ լսեցէք դուք, որին ես այնպիսի անոյշ եղանակով մայր էի կոչում, եթէ այդ շար կախարդը դուք ինքներդ չէք, գնա՛ւ: ցէք և իսկոյն խեղճի բերէք ձեր աղջկան: Հասկացրէք նրան, որ սա իմ առաջին և վերջին մաքուր ու անարատ սէրն է:

Ասացէք, խելքի բերէք, ես կնքեմ և ձեզ... միայն թէ խղճա-
ցէք ինձ:

ԴԱՅԻԱՆԷ — Ես ինչ կարող եմ անել. ինչո՞ւ էք ինձ Ձ կրակի մէջ
այրում:

ՕՎԱՆԷՍ — Դուք ոչինչ չէք կարող անել: Դուք որ մայր էք...
(Բռնեց նրան):

ԴԱՅԻԱՆԷ — Բնաց թողէք ինձ, ես մայր չեմ:

ՕՎԱՆԷՍ — Ապա ինչ էք, ո՞վ էք:

ԴԱՅԻԱՆԷ — Հիմայ որ աղջիկն է մայր ընդունում, որ նա ընդունի:

ՕՎԱՆԷՍ — Այն ժամանակ ուրեմն կխօսեմ հետք Ես: (Ուզում է
մտնի ննջարան):

ԴԱՅԻԱՆԷ — Մի մտէք այնտեղ. Այնտեղ մեր հիւրերն են հաւաք-
ված:

ՕՎԱՆԷՍ — Դէ գոնէ ասացէք ինչ է պատճառը: Ում սատանայա-
կան չար լեզուն է մոլորեցրել ձեր միտքը, ով է համարձակ-
վել իմ տաքիս տակի հողը լիորել:

ԴԱՅԻԱՆԷ — Շատ լաւ: Որ ստիպում էք, լսէք, տեսեմ: Մենք ձեզ-
նից այդպիսի բան չէինք սպասում:

ՕՎԱՆԷՍ — Ի՞նչ բան:

ԴԱՅԻԱՆԷ — Այո, ես իմ աղջիկը մի սիրուհի պահողի համար չեմ
մեծացրել:

ՕՎԱՆԷՍ — Ո՞ր չան ծնունդն է համարձակուել:

ԴԱՅԻԱՆԷ — Խօսք տուէք, որ իմ տան մէջ խայտառակութիւն չէք
սարքի և ես ձեզ կասեմ, որ ասողը ձեր ամենամտերիմ ըն-
կերն է... (Մօտեցաւ դռան):

ՕՎԱՆԷՍ — Ուրեմն նա այստեղ է: (Հրում է մի կողմ Գայիանէ-
ին, որ ուզում էր արգելել նրան): Հեռացէք ասում եմ ձեզ:
(Խփում է, ննջարանի դռները բացվում են): Է՛յ, ո՞վ է հա-
մարձակվել ինձնից չարախօսել...

ԴԱՅԻԱՆԷ — (Գտնադարձն որ թղթերը ձեռին առաջ է եկել, որին
հետեւել են բոլոր միւս խաղացողները, Շուշանիկը): Դէ, տուր
նրա պատասխանը:

ՕՎԱՆԷՍ — Ի՞նչ... Նա է ասել: Դու ես ասել, Գտնադար, դու:

ԴԱՍՊԱՐ — (Խորհրդաւոր, դառն ծիծաղով): Հը հը հա հա հա հա.
այո... ես... Օվանէս:

ՕՎԱՆԷՍ — Դու, դու... (Բռնում է երեսը, յետոյ ետ դնում, ընկնում
մի աթոռի վրա):

Մի նայիր ինձ... մի նայիր... (Գտնադարի ձեռքից թափվում
են թղթերը):

ՄԱՐԳԱՐ — Է՛հ, խաղներս էլ խանգարեցիք:

Վերջ առաջին արարի:

Ա Ր Ա Ր Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ

Բակ, Աջ կողմ՝ Պի դուռ և մի պատուհանով տնակ, որի առաջ գետնից քիչ բարձր պատշգամբ: Պատի ձախ կողմը պարտէզ: Խորքում կօշկակարի սեղան, վրան գործիքներ և այլն: Սեղանի չորս կողմը տաքուրեանների վրա նստոտած են կօշկակարներ: Մէջտեղի պատի վրա արհեստանոցի ետեի դուռը և մի պատուհան: Գարնանային տաքի պատճառով գործում են բակում: Խանութի ներսի կողմից եկողները նախ երևում են պատուհանից: Պարտիզի հնացած ցանկապատի վրա ծառերից մինչև պատշգամբի սիւնը կապած թուկի վրա չորանալու համար կախված է լուացք, Երեկոյէ մութը կոխելու ժամանակն է: Հեռուից լսվում է դանդի ձայն և տախտակի վրա կաշի ծեծելու ձայն, որոնք յետոյ լուում են: Շաբաթ երեկոյ է: Շանկապատի մէջ բակ մտնելու դուռ:

Կաշին ծեծում էր ՅԱՐՈՒԹԻԻՆԸ. ՕՎԱՆԷՍԸ պատշգամբի յե-
նարանին նստած ծխում է. նա գունատ է, մռայլ, զգզված, թող-
նում է ապուշի տպաւորութիւն: ՄԱՐԻԱՆԸ տնտղում է լո ածքը
և հաւաքում: ԱՐՄԵՆԱԿԸ և միւս կօշկակարները չեն գործում,
գաղտնի քչիչի մէջ են: Քիչ-քիչ ՅԱՐՈՒԹԻԻՆԸ ելնում է:

1

ՕՎԱՆԷՍ, ՅԱՐՈՒԹԻԻՆ, ՄԱՐԻԱՆ, ԱՐՄԵՆԱԿ և կօշկակարներ:

ՄԱՐԻԱՆ — Ապա թնչ ասեմ, որդի: Վաղ առաւօտեան վեր էիր
կենում անկողնից ու գնում գործիդ: Ուշ երեկոյեան ուրախ-
ուրախ տուն էիր վերադառնում: Մտող էլ տեսնում էր, ու-

րախանում: Փառք էր տալիս Աստծուն, որ հասած որդի ունի,
որ սե օրի համար յուսատեղի ունի:

ՕՎԱՆԷՍ — Դէ բաւական է, մայրիկ: Գոնէ մի օր թողէք ինձ
հանգիստ մնամ: Միթէ ամեն օր միևնոյնը կրկնելով չկշտացաք:
Հաւատացնում եմ, եթէ շարունակելու լինէք, դուրս վեր կառ-
նեմ ու կի յիշեմ այս քաղաքից:

ՄԱՐԻԱՆ — Չէ որ մեր հոգսն ու ցաւը դու ես: Չէ որ իմ օչքի
սեն ու սպիտակը դու ես: Միթէ քեզ այսօրվայ համար եմ
մեծացրել: Ով կկարծեր որ մեր որդին գիշերները հարբած ուշ
պիտի վերադառնայ տուն: Քար հօ չէ սիրտս: Չէ որ սե կա-
պոյտ մայր եմ, ինչ անեմ, որ չը խօսեմ: Ինչ անեմ որ չեմ
կարողանում դիմանալ:

ՕՎԱՆԷՍ — Ոչինչ, կեանքումս շատ եմ ծաղրել կեղծ վշտից ար-
բեցողների վրա, հիմայ հերթը ինձ է հասել: Բայց իմ վիշտի
կեղծ չէ, մայրիկ:..

ՄԱՐԻԱՆ — Ախ, Օվանէս: Աւելի լաւ է կրակ տաս, սպանեա ինձ,
քան քո բերանից այդ տեսակ խօսքեր լսեմ: Խղճա ինձ, խղճ-
ճա հօրդ: Միթէ աշխարհը քանգովից քեզ համար:

ՕՎԱՆԷՍ — Ով է ասում. Ընդհակառակը՝ նա բացել է բախտի
դուռը ու համեցէք է անում մեզ:

ՅԱՐՈՒԹԻԻՆ — (Քիչ քիչ մօտեցել է): Մարեան ինչո՞ւ համար ես
խօսեցնում նրան:

ՄԱՐԻԱՆ — Ապա ինչ անեմ, ջուր տարած, միթէ ծնող չեմ:

ՅԱՐՈՒԹԻԻՆ — Նա թնչ գիտէ, թէ ինչ ասել է,—ծնող:

ՄԱՐԻԱՆ — Մի աննշան աղջկայ պատճառով սե է արել մեր օրն
էլ, իր օրն էլ:

ՅԱՐՈՒԹԻԻՆ — Դու կարծում ես այս պատմութիւնը մի աղջկայ
պատճառով է: Չէ, Մարիան: Պատճառը այն է, որ նա սիրտ
չունի,—ուրիշի համար այրուող սիրտ: Պատճառը այս ապա-
կանուած ժամանակն է: Մէկ աչքդ բաց, տես ինչ սերունդ է
առաջ եկել: Ամենքը ոտքի են կանգել: Ամենքը,—աչքները
արիւն կոխած,—իրաւունք են բղաւում: Ուզում են ոչինչ չա-

բած՝ ապրել ազատ, ապրել անհոգ,—ինչպէս երկնքի թռչունը (Յոյց տալով իր բանւորներէ վրա)։ Ահա, սրա կտորը նրանք չեն։ Սրանք բոլորը մի խմորից են հունւոված։ Եւ ես երեսներին եմ ասում.—խօսքով երկնքից ասող վայր կրեցին, իսկ ձեռքով.—եթէ հնար լինի, փետուր չեն ուզի շարժի։

ՄԱՐԻԱՆ — Դէ լաւ դու էլ այս ժամաժամքին այն խեղճերին մէջ տեղ մի խառնի։

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Ապա ինչ անեմ, երբ ոտնակոխ է եղել և՛ օրէնք և կարգ։ Երբ էլ ոչ մեծ կայ, ոչ փոքր։ Նայիր, տես այն փրչանալու Մարգարն էլ գլխիս ինչ է բերել։ Վաղը առաւօտ կօշիկ պիտի յանձնեմ, կօշիկը պատրաստ, իսկ նա կրունկ կապելը թողել է, և առաւօտեան ժամը 11-ից կորել է, չկայ։ Եւ ով է սրանց ամենքին խելքից հանողը,—իմ հարազատ եղբոր Կրօն, այն փչանալու Արամը։

ՕՎԱՆԷՍ — Նրան էլ չես հաւանում։ Նրան՝ որ իր անձը, իր շահը մոռացած միմիայն ուրիշների հոգսն է քաշում։ Որ հազար ու մի վտանգ աչքի տակ առած, համարձակ կերպով կռիւ է մը՝ դու անարդարութեան դէմ։

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Ինչու չես մի փոքրիկ երեխայ, որ բռնէի ախանջից և ապտակէի բերանիդ։

ՕՎԱՆԷՍ — Նրա համար, որ ճշմարիտ խօսք ասացի։

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Նրա համար, որ լիչեցնէի քեզ քո չափը։ Եթէ դու լինէիր մի ճնճղուկի ձագ, վաղուց քեզ ասած կլինէի։—Բաւական է, որքան պահել—մեծացրել եմ քեզ։ Այժմ, երբ թեւերդ աճել են, երբ ինքնազուլիս կարող ես թռչել, գնա, թռիւր այլևս մեր մէջ ոչ մի կապ չկայ։ Բայց աստուածութիւնը քեզ բանական մարդ է ստեղծել։ Ուրեմն մտածիր, միշտ հիմա ինչ ես եղել մեզ համար,—փայտի ձի՝ որին հեծնողը—ինքը պիտի քաշի առաջ։ Ահա մեծացրել ինչ հասակի ենք հասցրել քեզ, բայց ինչ օգուտ ենք ստացել քեզնից մեր կեանքում։ Առա ինձ, միթէ կամենում ես հիմա էլ թքել այն ջրհորի մէջ՝ որտեղից 27 տարի շարունակ ջուր ես խմել։ Ինձ չես խղճում։

խղճաւ սրան։ Նայիր, ինչ օրի է հասել։

ՕՎԱՆԷՍ — Քեզ ով ասաց, որ ես ձեզ չեմ խղճում։

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Ծաղրիր, ծաղրիր մեզ։ Հմա Զեռքերս դողում են։ Հաղիւ եմ կարողանում գործիք բռնել։ Ահա, գնա, տես։ Մի կրունկ կապելու հաւար մարմինս մէջ ոյժ չի մնացել։ Ես կարծում էի թէ մի օր վերջապէս կգաս, կկանգնես քո դառամեալ հօր առաջ, և կասես.—«Հայր, բաւական է, 50 տարի շատ ատամներով կաշի ձգելով ատամներդ են թափվել, շատ կռացած գործելուց աչքերիդ լոյսն է նուաղել, և թիակներիդ ոսկորները դուրս ցցուել։ Բաւական է, գնա և կեանքիդ վերջին օրերը մի քիչ էլ դու հանգստացիր, որովհետեւ յօգնել ես»։

ՕՎԱՆԷՍ — Եւ դու իրաւունք ունես հանգստութիւն պահանջելու։ Եւ բոլոր քեզ նմանները իրաւունք ունեն։

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Ուրեմն ինչու ես ինձ սրանց ձեռքին գերի չինել։ (Դիմելով բանւորներին) էյ, վառեցէք մոմերը։ (Բանւորները վառեցին եկեղեցական մի քանի մոմեր և տնկեցին գործիք սեղանի վրա)։

ՕՎԱՆԷՍ — Բայց միթէ ես այդպէս էի և առանջ։ Միթէ մոռացել էք, որ կար ժամանակ, երբ ես էլ էի ոսկի երազներ տեսնում։

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Իսկ հիմա ինչն է խանդարել քո քունը։

ՕՎԱՆԷՍ — Եւ այդ հարցնում ես դու, որ բոլորի պատճառ եղար։

ՄԱՐԻԱՆ — Նա ինչ անէր որդիւ, Նա հօ քո վատը ուղելով չարաւ։ Նրանում ինչ մեղք կայ, երբ մենք աներեսներին հանդիպեցինք։ Սև լինէր այն օրը, որ չհանդիպէինք։ Հիմա ինչ անենք, վեր կենանք, մորթենք նրանց։

ՕՎԱՆԷՍ — Իսկ նրանց արածը, մայրիկ։ Միթէ սա առանց դառնակի մորթելուց մի բանով պակաս է։

ՄԱՐԻԱՆ — Աստուած մի արասցէ, որդի նրանք հօ քեզ չեն սպանել։

ՕՎԱՆԷՍ — Աւելի լաւ է մարդուն սպանել, քան կենդանի թողել։

բաժնի ապրել ազատ, ապրել անհոգ, — ինչպէս երկնքի թռչունը (Յոյց տալով իր բանւորներին վրա)։ Ահա, սրա կտորը նրանք չեն։ Սրանք բոլորը մի խմորից են հոճուված։ Եւ ես երեսներս բին եմ ասում, — խօսքով երկնքից ասող վայր կրեւեն, իսկ ձեռքով, — եթէ հնար լինի, փետուր չեն ուղի շարժի։

ՄԱՐԻԱՆ — Դէ լաւ դու էլ այս ժամաժամքին այն խեղճերին մէջ տեղ մի խառնի։

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Ապա ինչ անեմ, երբ ոտնակոխ է եղել և՛ օրէնք և կարգ։ Երբ էլ ոչ մեծ կայ, ոչ փոքր։ Նայիր, տես այն փըշանալու Մարգարն էլ գլխիս ինչ է բերել։ Վաղը առաւօտ կօշիկ պիտի յանձնեմ, կօշիկը պատրաստ, իսկ նա կրունկ կապելը թողել է, և առաւօտեան ժամը 11-ից կորել է, չկայ։ Եւ ով է սրանց ամենքին խելքից հանողը, — իմ հարազատ եղբոր Կրգին, այն փշանալու Արամը։

ՕՎԱՆԷՍ — Նրան էլ չես հաւանում։ Նրան՝ որ իր անձը, իր շահը մոռացած միմիայն ուրիշների հոգսն է քաշում։ Որ հազար ու մի վտանգ աչքի տակ առած, համարձակ կերպով կռիւ է մըշտում անարդարութեան դէմ։

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Ինչու չես մի փոքրիկ երեխայ, որ բռնելի աղանջից և ապտակէի բերանիդ։

ՕՎԱՆԷՍ — Նրա համար, որ ճշմարիտ խօսք ասացի։

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Նրա համար, որ լիչեցնէի քեզ քո չափը։ Եթէ դու լինէիր մի ճնճղուկի ձագ, վաղուց քեզ ասած կլինէի։ — Բաւական է, որքան պահել — մեծացրել եմ քեզ։ Այժմ, երբ թեւերդ աճել են, երբ ինքնագլուխ կարող ես թռչել, գնա, թռի՛ր, այլևս մեր մէջ ոչ մի կապ չկայ։ Բայց աստուածութիւնը քեզ բանական մարդ է ստեղծել։ Ուրեմն մտածիր, մինչև հիմա ինչ ես եղել մեզ համար, — փայտի ձի՛ որին հեծնողը — ինքը պիտի քաշի առաջ։ Ահա մեծացրել ինչ հասակի ենք հասցրել քեզ, բայց ինչ օգուտ ենք ստացել քեզնից մեր կեանքում։ Առա՛ ինձ, միթէ կամենում ես հիմա էլ թքել այն ջրհորի մէջ, որտեղից 27 տարի շարունակ ջուր ես խմել։ Ինձ չես խղճում,

խղճա՛ սրան։ Նայիր, ինչ օրի է հասել։

ՕՎԱՆԷՍ — Քեզ ով ասաց, որ ես ձեզ չեմ խղճում։

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Ծաղրիր, ծաղրիր մեզ։ Հմ։ Զեռքերս դողում են։ Հաղիւ եմ կարողանում գործիք բռնել։ Ահա, գնա, տես։ Մի կրունկ կապելու հաւար մարմնիս մէջ ոյժ չի մնացել։ Ես կարծում էի թէ մի օր վերջապէս կգաս, կկանգնես քո դառամեալ հօր առաջ, և կասես։ — «Հայր, բաւական է, 50 տարի շատ ատամներով կաշի ձգելով ատամներդ են թափվել, շատ կռացած գործելուց աչքերիդ լոյսն է նուազել, և թիակներիդ ոսկորները դուրս ցցուել։ Բաւական է, գնա և կեանքիդ վերջին օրերը մի քիչ էլ դա՛ հանգստացիր, որովհետեւ յօդներ ևս»։

ՕՎԱՆԷՍ — Եւ դու իրաւունք ունես հանդստութիւն պահանջելու։ Եւ բոլոր քեզ նմանները իրաւունք ունեն։

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Ուրեմն ինչո՞ւ ես ինձ սրանց ձեռքին գերի չինել։ (Դիմելով բանւորներին) էյ, վառեցէք մոմերը։ (Բանւորները վառեցին եկեղեցական մի քանի մոմեր և տնկեցին գործիք սեղանի վրա)։

ՕՎԱՆԷՍ — Բայց միթէ ես այդպէս էի և առաջ։ Միթէ մոռացել էք, որ կար ժամանակ, երբ ես էլ էի ոսկի երազներ տեսնում։

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Իսկ հիմա ինչն է խանդարել քո քունը։

ՕՎԱՆԷՍ — Եւ այդ հարցնում ես դու, որ բոլորի պատճառը եղար։

ՄԱՐԻԱՆ — Նա ինչ անէր որդի, Նա հօ քո վատը ուղելով չարաւ։ Նրանում ինչ մեղք կայ, երբ մենք աներեսների հանդիպեցինք։ Սև լինէր այն օրը, որ չհանդիպէինք։ Հիմա ինչ անեմք. վեր կենանք, մորթենք նրանց։

ՕՎԱՆԷՍ — Իսկ նրանց արածը, մայրիկ։ Միթէ սա առանց դառնակի մորթելուց մի բանով պակաս է։

ՄԱՐԻԱՆ — Աստուած մի արասցէ, որդի նրանք հօ քեզ չեն սպառնել։

ՕՎԱՆԷՍ — Աւելի լաւ է մարդուն սպանել, քան կենդանի թողել։

Նրանք ինձ փակել են տան անկիւնում: Ամբողջ քաղաքի ծագ
րի առարկան են չինել: Ազատ ազատ թռչում էի օդի մէջ:
Նրանք կտրտեցին թեքս, նետով խփեցին ւրտիս մէջտեղին:
Իսկ դուք... որդիական պարտքի մասին էք յիշեցնում: Այո ես
չեմ մոռանում, որ որդիական և ծնողական պարտքը կայ և
պիտի լինի: Բայց բացի որդի լինելուց ես և մարդ եմ: . . . մի
վիրաւորաւած-անպատուած մարդ: Եւ ինչ պահանջեմ ձեզնից,
երբ վաղուց է արիւնը սառել ձեր երակներէ մէջ:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Իսկ դու, որ արիւնդ եռում է երակներէդ մէջ
ի՞նչ պիտի անես:

ՕՎԱՆԷՍ — Ոչինչ...: Ահա դուք ինքներդ էլ տեսնում էք, պատիւ
ցեխի հետ հաւասարուելուց յետոյ էլ, ես ձեռքերս ծալած
մնացել եմ նստած:

ՄԱՐԻԱՆ — Հեռացրո՛ւ քեզնից չար մտքերը: Փառք տո՛ւր Աստծուն,
որ այդպէս է պատահել:

ՕՎԱՆԷՍ — (Մթափուած): Ի՞նչ...

ՄԱՐԻԱՆ — Թող տակը-տակ, գլուխը-գլուխ, մնայ այս բանը: Այս
կիրակնամուտին ինչ կպատկանի մարդկանցից չարախօսել:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Մեղաւոր ես Մարիան: Դու պարտաւոր էիր ժամա՛
նակին բանալ թէ իմ, թէ սրա աչքը:

ՕՎԱՆԷՍ — Ա՛ մայր... հասկանում եմ...: Ինձ մխիթարելու, գլխի՛
տակ փափուկ բարձ զնելու մտքով ես հնարում այդ սուտը:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Չափ դիր լեզուիդ: Ինչպէս ես համարձակվում
նրան ստախօս անուանել:

ՄԱՐԻԱՆ — Աստծոյ սիրուն, մի կռուէք: Առանց այն էլ երեխա՛
յիս սիրտը դառնացած է:

ՕՎԱՆԷՍ — Ահ, ձեզ հետ գլուխ տնողը գժուել կարող է, գժուել
(Բարկացած գնաց սենեակի դռնով):

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — (Նրա ետեից), Մա՛ ես սովորել Արամից: Սպասե՛
ցէք անզգամներ:

ՄԱՐԻԱՆ — Մարդ, ինչո՞ւ ես կրակի վրա իւղ ածում: Արամի՞ն
ես ինքս եմ խնդրել, որ մէկ-մէկ գայ, խօսի հետը, Լեզուիդ

տէրութիւն անել չես կարողանում, էլի:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Ճշմարիտ ես ասում Մարիան: Գնա՛ ետեից. դնա՛,
փաղաքչիւր, սիրտը առ: Տեսնում ես, որ պառաւել եմ, խեղքս
տանուլ տուել:

ՄԱՐԻԱՆ — Ոչ խօսածդ ես հասկանում, ոչ արածդ: (Գնաց սե-
նեակի դռնով):

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Խօսում ես վայ է չես խօսում՝ վայ: Իսկ դուք,
ինչո՞ւ էք բերաններդ ծռել, պարապ նստել:

ԱՐՄԵՆԱԿ — Ապա ի՞նչ անենք: Չէ որ շաքաթ երեկոյ է, պէտք է
տուն գնանք:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Իսկ քեզ դորձ յանձնեցի, ինչ արիր: (Խլում է
մէկի ձեռքից գործը): Այդ ինչ է: Մի կրունկ կապելն էլ չես
կարողացել: Նոյն իսկ ձեռք էլ չես տուել:

ԱՐՄԵՆԱԿ — Նա ինչո՞ւ պիտի անէր: Մարդաբը սկսել է, թող ին-
քըն էլ վերջացնի:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Քեզ ո՞վ է բան հարցնում: (Շարտում է կօշիկը մի
կողմ): Ես նրա հետ եմ խօսում և ոչ քեզ հետ:

ԱՐՄԵՆԱԿ — Միենոյնն է: Մենք ամենքս էլ մէկ ենք:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Հա՛: Այդ որ օրից ես սկսել այդպիսի լեզու բանեց-
նել: Ուրեմն խօսքներդ մէկ էք արել, հա՛: Ուրեմն վճռել էք,
երեսին կանգնել. հա՛: Բայց ասացէք ինձ,—ինչո՞ւ էք Աստծոյ
աչքից ընկել: Խիստ եմ եղել ձեզ հետ ասացէք,—հա, խիստ
ես եղել: Վատ եմ եղել. ասացէք,—հա, վատ ես եղել:

ԱՐՄԵՆԱԿ — Ով է ասում, որ վատ մարդ էք,

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Ուրեմն եթէ լաւ եմ եղել, ինչո՞ւ էք ոտքներդ բար-
ձրացրել: Ասացէք, տեսնեմ, սա ինչ ապստամբութիւն է:

ԱՐՄԵՆԱԿ — Ինչո՞ւ պիտի ապստամբուենք,—ինչպէս ուրիշները,
այնպէս էլ մենք:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Հա, Արամնախ. ինչպէս ուրիշները, այնպէս էլ դուք:
Ինչո՞ւ, ուրեմն, օրինակը ինձնից չէք վերցնում: Չէ որ աշակեր
տը պարտաւոր է օրինակը իր վարպետից վերցնել: Ահա, լսեցէք:
Եօթ տարի աշակերտ ժամանակս օրական գործել եմ 16 ժամ:

(Տղերքը արտնջում են): Վարպետիս տան բոլոր գործերը ես եմ արել: Քիչ է մնացել տան շորերն էլ ինձ լուանալ տան: (Նոյն): Ամիսներով դուխս տաք ջրի և սապոնի երես չի տեսել: Ձմեռը ցրտից սառածելով քնել եմ խանութի ետևում, կեղտոտ անկողնում: Միշտ շորերս պատռտուած է եղել, մարմինս աղտոտուած, բայց երբեք ուժի չեմ արել: Չարչարուել եմ շան նման, և շան նման էլ տիրոջս հաւատարիմ եմ եղել: Իսկ դուք: Դէ խնդրում եմ, մի րոպէ համեմատեցէք ձեզ ինձ հետ:

ԱՐՄԵՆԱԿ — Մի նեղանաք, վարպետ: Այդ բոլորը անցած ժամակի բաներ են: Տղերքը միացած, ասում են,—«մենք այդպէս չենք ուզում, որովհետև մենք էլ մարդ ենք մենք ուզում ենք մարդավարի կեանք ունենալ:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Էլ ինչ մարդավարի կեանք: Փառք տուէք Աստծուն, որ կեանքներումդ բերանիցս վատ խօսք չէք լսել, որ ես ծեծող ու չարչարող վարպետներից չեմ եղել:

ԱՐՄԵՆԱԿ — Եւ շատ էլ լաւ էք արել որովհետև ծեծում են միայն անասունին, իսկ մարդը անասուն չէ:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Ուրեմն ձեր ասելով այսուհետև էլ աշակերտին ձեռք տալ չի կարելի:

ԱՐՄԵՆԱԿ — Իհարկէ ոչ:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Քեզ ո՞վ է սովորեցրել այդ բաները:

ԱՐՄԵՆԱԿ — Ո՞վ պիտի սովորցնէր: Մենք կարդացել ենք:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Սուտ էք ասում. դուք չէք կարդացել, այլ լսել էք: Լսել էք իմ եղբորորդի Արամից: Ձեզ ամենքիդ էլ այն անպիտանն է մոլորեցրել:

ԱՐՄԵՆԱԿ — Իդուր էք նրան մեղադրում: Հօ ամբողջ Եւրոպան Արամի ձեռքին չէ:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Լռի՛ր անպիտան: «Եւրոպա»: Հմ: Գուք մոռանում էք, որ ես կհեռացնեմ ձեզ ամենքիդ էլ:

ԱՐՄԵՆԱԿ — Ինչպէս կամենաք.

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Ի՞նչ: Դուք չէք վախենում: Դուք կարծում էք ես

կառակ եմ անում: Ոչ: Ես ասում եմ.—կհեռացնեմ ամենքիդ և ձեր տեղ նորերին կվարձեմ:

ԱՐՄԵՆԱԿ — Միավիւում էք ձեզ մօտ ոչ ոք չի գալ: Այո մի դարձանաք, վարպետ: Սա վճռած բան է:—Ոչ ոք չի համարձակուի:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Իսկ եթէ նրանք գիտեն, որ ես քաղաքի մէջ ամենաառաջին կօչկակարն եմ: Եթէ ցոյց տամ, որ նրանց ահազին գործ կտամ:

ԱՐՄԵՆԱԿ — Դուք ոչ մի գործ չէք ունենայ: Այո: Մենք ձեր գէմ բոյկօտ կյայտարարենք այդ մասին կիմանայ ամբողջ քաղաքը և ոչ ոք ձեզ մօտ պատուէր տալու չի գալ, չի համարձակուի գալ:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Ուրեմն ամբողջ քաղաքն էլ ձեր ձեռքին է:

ԱՐՄԵՆԱԿ — Այդպէս են ասում:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Շատ լաւ: Կտեսնենք: Ինձ տուող Աստուածը առանց ձեզ էլ կտայ:

ԱՐՄԵՆԱԿ — Եթէ տուողը նա էր և ոչ թէ մեր այս ձեռքերը, ապա ինչու երբ դարնան գործադուլ արինք, չտուաւ:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Ձայնդ, սրիկայ—լսկոտ: (Խանութի դռնից եկաւ Մարգար քիչ խմած):

2

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ, ԱՐՄԵՆԱԿ ՄԱՐԳԱՐ և միւսներ:

ՄԱՐԳԱՐ — Հէ հէյ վարպետ Յարութիւն, բարի երեկոյ: Այդ ինչ լաւ էք արել: Հին սովորութեան համեմատ մօմեր էք վառել: Այդ լաւ է, ժամ գնալու նեղութիւն չենք քաշի: Լաւ, լաւ: Աչք, ունք մի անի վրաս: Ուրախ լուր եմ բերել: Խնամիդ եկել է, ուզում է քեզ հետ հաշտուի: Աչքդ լոյս:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Քեզ ո՞վ ասաց, Մարգար, որ ես խնամի ունեմ:

ՄԱՐԳԱՐ — Վահ, ինքը Սահակ քեռին էլի:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Գլուխը քարով է տալիս:

ՄԱՐԳԱՐ — Ասենք այսօր իմ գլխումս էլ մի առանձին խելք չի մնացել, բայց նա բոլորովին է իրան կորցրել:

ՄԱՐԳԱՐ — Էհ, ինչի կպակասէր: Ես կերգէի կօշկակարական հի
երգը, իսկ այս երեխաներն էլ կուրախանային:

Թախի, խփէք կօշկակարներ,
Գիշեր ցերեկ, կօշկակարներ:

Ուրիշները ճռռան կօշիկ,
Քո ոտքը միշտ կիսաբոբիկ:

Ուրիշները կաքաւ ու լոր,
Քո կերածը թթու չըլոր:

Ուրիշները յարգինքի ջէջ
Ի՞նչ օր անցրիւ քրտինքի մէջ.

Թախի-թրուխի կօշկակար,
Թարախի-թըրուխի կօշկակար:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Էհ, չէք հաւանում հին կարգը, համեցէք, գործը
այստեղից:

ՄԱՐԳԱՐ — Էհ, դու էլ մարդ վախեցրիր: Կարծես էլ ուրիշ տեղ
չկայ:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Գնա, տեսնեմ քեզ նման արեւցող բանտրին ով է
տեղ տալու:

ՄԱՐԳԱՐ — Ես միայն այսօր եմ արեւը, իսկ քո որդիդ ամեն օր:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Դուրս այստեղից, ասում եմ: Դուրս ամենքդ էլ:

ՄԱՐԳԱՐ — Ոչինչ, մենք կգնանք: Իսկ դու, այսօրվանից փակվի
արհեստանոցիդ դուռը: (Փողը ցոյց տալով): Է՛յ, աղերք, տես
նո՞ւմ էք: Այս օր ամենքդ էլ իմ հիւրերն էք, դէպի «Բարեյու
սոյ հրուանդան» հիւրանոց, Նախ մի մի բիլլիարդ,— չախիկ
չուխի: Յետոյ մի մի չիշ դարեջուր՝ վարդեա Յարութիւնի
կենացը, որ մեզ փառաւոր դուրս գցեց. հա հա հա... (Գնաց
յետ):

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Այո, աւելի շուտով կկապեմ, քաղցած կմնամ:
Բայց ձեր նմանների օգնութեամբ դործ չարունակել, մի կտոր
հաց աշխատել, էլ չեմ ուզի: Դէ, սիրելիներ, աղօթեցէք

գնացէք: Աղօթեցէք, գուցէ Աստուած ձեզ մի փոքր ամօթ և
խիղճ պարգևի: Ձէք ուղում աղօթել: Ուրեմն դուք Աստուծոն
էլ էք ուրանում: Հիմայ ձեզնից ամեն բան կարելի է սպա
սել: Դէ, գնացէք: Սա կլինի վերջին երեկոն: Կպոկեմ դռնե
րի վրայից մակաղիքները և կպառտեմ ներս: Գնացէք, ես ձեր
առաջը չեմ կտրի: Մի ջնջին շնորհակալութիւն էլ մի ասէք
ինձ: Ձէ չէ, որդիք: Ոչինչ պէտք չէ: Մի ամաչէք, սիրելիներ:
Ահա ես երեսոս շրջում եմ մի կողմ և չեմ ուղում ձեզ ամա
չացնել: (Շրջուեց): Դէ, Աստուած ձեզ հետ: Գնացէք:

ԱՐՄԵՆԱԿ — Ահա մեր պայմանները: (Դրեց սեղանի վրա): Առայ
ժմ մենք յայտարարում ենք գործադուլ: (Ամենքը դողնոցները
հանելով և թեների տակ առնելով, գնացին խանութի դռնով):

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — (Յնջվելով): Ի՞նչ լսեցի. «գործա-դուլ»: (Աղօ
թում է): Տո՛ւր ինձ ոյժ և կարողութիւն, Տէր, որ կարողանամ
դիմանալ: (Սահակ եկաւ խանութի դռնով, մի կապոց ձեռին:
Պառլա):

3

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ և ՍԱՀԱԿ

ՍԱՀԱԿ — Էյ, բիշ աղօթիր: Ես էլ չառ աղօթեցի, ես էլ չառ ե
րեսս գետնին քսեցի. բայց բոլորը ի դուր, Գար է սիրտը: Ձի
օգնում:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Քեզ ո՞վ է հարցնում.— օգնում է, թէ ոչ:

ՍԱՀԱԿ — Ա՛... տեսնում ես: Եթէ օգնում է, ապա ո՛ր է քո
համբերութիւնը: Ինչո՞ւ բարկացար: Ինչո՞ւ ես ինձնից երես
դարձնում: Սա է քո աղօթքը, Սա է քո քրիստոնէութիւնը:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Որտեղից ես ձեռք բերել այդ համարձակութիւնը:
Մոռացել ես: Մի ժամանակ ամօթից աչքդ գետնից չէիր
բարձրացնում:

ՍԱՀԱԿ — Իսկ այդ քեզ դուր էր գալիս: Ուրախանում էիր, որ
քո առաջ դուրս էի խոնարհեցնում:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Ինչո՞ւ ես եկել, ինչ գործ ունիս այստեղ: Եթէ

կօշիկ կարել տալու ես եկել, սխալուել ես:—Այսօրւանից փա-
կում եմ արհեստանոցս:

ՍԱՀԱԿ — Եկել եմ իմանամ, միթէ մինչև հիմայ էլ չի թեթև ցե-
սրտիդ ցաւը:

ՅԱՐՈՒԹԻԻՆ — Եթէ սրա համար ես եկել, աւելորդ նեղութիւն
եւ քաշել: Որովհետեւ ես իմ ցաւի ճարը կգտնեմ: Յոյ՞
Աստուած, որ կգտնեմ:

ՍԱՀԱԿ — Ինչ է, չլինի ուղում ես ինձ փխցնես:

ՅԱՐՈՒԹԻԻՆ — Ախ տէր Աստուած, ինչ զարմանալի բան կլինէր
Ձէ, Աստուած վկայ, երեսի վարպետ մարդիկ էք: Եթէ դու
մոռացել ես քո պատուելի կնոջ և յետ եկած աղջկայ արար-
մունքը, ապա ես քեզ կյիջեցնեմ: Ասան, խնդրեմ, լաւացա-
նրա ատամը, որ թուշը կապած առաջս ելաւ:

ՍԱՀԱԿ — Երբէք նա ատամացաւ չի ունեցել:

ՅԱՐՈՒԹԻԻՆ — Եւ ոչ էլ, ի հաբկէ,—կողքն է ցաւել... որ այդպէս
ծուռել էր:

ՍԱՀԱԿ — Կեանքում հիւանդացած չկայ:

ՅԱՐՈՒԹԻԻՆ — Ջարմանալի է, ուրեմն, որ այսքան ուշանում
Աստծոյ արդարադատութիւնը:

ՍԱՀԱԿ — Էլ ինչ արդարադատութեան մասին է խօսքդ: Ահա տես
քո աչքովդ, ես ծնողս առնում եմ 3 բուռ հող և իմ ձեռքով
ցանում նրա վրա ու թաղում: (Անում է): Սրանից աւել է
ինչ ես պահանջում ինձանից: (Լաց): Խօսում ես Աստծոյ
արդարադատութեան մասին: Բայց ուր է նա: Եւ եթէ նա
կայ, ինչո՞ւ նրա տեղ անօրէնութիւնն է թագաւորում: Ահա
լսիր ճշմարիտը: Եթէ իմ տան մէջ չլինէր սարսափելի կարկ-
քը, չէր լինի և այն արատը, որ դու իմ երեսովս ես տալիս
Բայց որպէսզի նա չլինէր, կաշիքս էի դուրս գալիս: Եւ վեր-
ջը այ թէ ինչ եղաւ: Նայի՛ր և հիացիր: (Յոյց է տալիս
կապոցը):

ՅԱՐՈՒԹԻԻՆ — Ի՞նչ կապոց է:

ՍԱՀԱԿ — Երկար տարիների հաւատարիմ ծառայութեանս վա-
րձ:

ձատրութիւնը: Այո, այո. թքեցին ձերմակ մազերիս, չխնա-
յեցին ծերութիւնս, խփեցին ծոծրակիս և ռոտրս պառաւած
շուն. ում աչքերն ես ուղում կապել. ում առաջ ես ձեանում,
որ ոչինչ չգիտես, գնա ընտանիքիդ համար ցածութիւնդ շա-
րունակիր: Լսեցի՛ր այս զարհուրելի խօսքերը: Դէ գնա այժմ
արդարադատութիւնից խօսիր: Թի՛ւ, ահա քո արդարադատու-
թիւնը: (Թքեց կոխեց): Արդարադատութիւնը այնտեղ կլի-
նէր, (ցած) երբ լուծկին կվառէի և մի գիշերում կրակի կե-
րակս կչինէի ամբողջ փայտի պահեստը, որ նրանց անոյշ
բունը սև անէի իրանց գլխին:

ՅԱՐՈՒԹԻԻՆ — Դու էլ ես խմորուել այդ նորանոր մտքերով:

ՍԱՀԱԿ — Եւ ինչո՞ւ չէ: Միթէ ես մարդ չեմ: Միթէ բանականու-
թիւն չունիմ:

ՅԱՐՈՒԹԻԻՆ — Եթէ ունիս, ինչ հոգս ես անում: Ասում են ձե-
րոնք նոր բնակարան են վարձել:

ՍԱՀԱԿ — Այո ասում են: Բայց ես այնտեղ ոտք չեմ դրել: Ես
ցոյց կտամ նրանց, թէ առանց իմ հրամանի ինչ է նշանա-
կում նոր բնակարան վարձելը: Բայց և այնպէս աղջիկս ան-
մեղ է: Մեղաւորը հին կախարդն է: () Ինչեր եմ տարել նրա
պատճառով, Հեշտ է ասել տանելը: Ապա մէկ փորձէին ու-
րիշներն էլ: Միթէ ընկած մարդուն պիտի ծաղրել...: Ի՞նչ ա-
նեմ: Ո՞ւր գնամ: Բացի Աստուածանից չկար մէկը, որ նրա
առաջ բանէի այս տանջուած սիրտս: Քեզ մարդ իմացայ,
եկայ քո մօտ, իսկ դու էլ ահա թէ ինչպէս ընդունեցիր: Ե՛հ...
մնաս բարով...:

ՅԱՐՈՒԹԻԻՆ — Ես միայն հիմա ճանաչեցի քեզ...: Բայց ինչ ա-
նեմ... երբ ուշ է արդէն:

ՍԱՀԱԿ — Այո, ո՛չ է...: Ուրեմն, ներենք իրար:

ՅԱՐՈՒԹԻԻՆ — Աստուած ներէ քեզ եղբայր Սահակ... (Ձեռք տու-
ին): Դնաս բարով: (Գնացին խանութի դռնով, Յարութիւն
տարաւ պայմանները: Մտնում է Արամ բակի մուտքով: Օվա-
նէս սենեակի դռնով):

ՕՎԱՆԷՍ և ԱՐԱՄ:

ՕՎԱՆԷՍ — (Բարկացած դռնից ներս անելով): Ո՛ւՖ, բաւական է, մայրիկ, արտասուք թափելով աշխարհի հերը չեմ անիծի:
ԱՐԱՄ — Կեցցէս Օվանէս, ու ճշմարիտ ես ասում: «աշխարհի հերը արտասուքով չեմ անիծի»:

ՕՎԱՆԷՍ — Է՛հ, Արամ, դու դարձնալ: Միթէ՞ ես հասկանում եմ թէ ինչ եմ խօսում:

ԱՐԱՄ — Հմ, իսկ ես կարծեցի, որ դու արդէն ըմբռնել ես ժամանակի ոգին և լաւ մտածել թէ ինչ ես ասում:

ՕՎԱՆԷՍ — Ինչ ժամանակի ոգու մասին է խօսքդ:

ԱՐԱՄ — Այսինքն,—հեռու լալիանութիւնը, հեռու գլխիկը ընկճվելը: Թող կորչի ստրուկներին յատուկ խոնարհութիւնը, Կեցցէ՛ պաշտարը: Պէտք է այն, ինչ որ վաղուց է քեզ պակսում: Պէտք է կամքի ոյժ, պէտք է վճռականութիւն և համարձակութիւն, որ վերջապէս թափ տաս քեզից այդ կոչմարը: Իսկ յետոյ,—որ գլխաւորն է, Օվանէս,—հաստատուն հաւատ: Հաւատ՝ որ մենք պէտք է յաղթենք վերջապէս: Հաւատ՝ որ այսքան զոհաբերութիւններից յետոյ, պէտք է աջողութեամբ պսակուի մեր գործը:

ՕՎԱՆԷՍ — Երանի քեզ, Արամ, որ այդ բաներով ես ոգևորվում երանի քեզ որ սրտիդ վրա ոչ մի ցաւ չունես: Բայց արի դու իմ սրտին էլ նայիր: Արի հարցրո՛ւ, թէ ինչ է ասում նա:

ԱՐԱՄ — Այո սիրելիս, տառապել եմ և ես այդ ցաւով: Անձանօթ չէ նա իմ սրտին: Բայց բաւական է, ինչքան քուն եղանք: Պէտք է զարթնել: Պէտք է աշխատել մոռացութեան տալ այդ: Հեռու քչի՛ր քեզից փոքրագոյնութիւնը: Գիտեմ, երբ երիտասարդի մէջ խօսում է զգացմունքը, բռնականութիւնը անդոր է և խելքը լուռ: Սակայն մի բոսի հեռու քչի՛ր զգացմունքը և մէջտեղ բեր առողջ բանականութիւնդ: Գերի մի դարձնիր նրան զգայնութեան:

ՕՎԱՆԷՍ — Եթէ դու էլ իմ դրութեան մէջ լինէիր, այդպիսի մարեր չէին ծագի գլխիդ մէջ:

ԱՐԱՄ — Եղել եմ և հիմա էլ կամ այդ դրութեան մէջ:

ՕՎԱՆԷՍ — Թող է ուրեմն քո սէրը, խախտ և անհիմն է ուրեմն նա: Յնորք և խարուստ է, որ դու սիրահարուած ես եղել ինձ պէս: Միթէ մենք միեմունքն ոսկոռից և մտից չենք. միեմունքն զգացմունքները չեն մեր մէջ: Սովորցրու, ասա, փրկի՛ր ինձ: Այդ ինչու եմ ես այսպէս տանջվում, իսկ դու՝ ոչ,

ԱՐԱՄ — Ես... ոչ: Երեւի ուրեմն տարբեր են մտածելակերպերը: Ես մտածում եմ,—գիտակցող մարդը իր ամբողջ էութիւնը գերի չախտի դարձնի ինչոր հիւանդոտ զգացմունքների: Նա ունի զաղափար, նա ունի կոչումն: Նա ամենինչ մոռացութեան տալով, պէտք է ապրի նրանց համար. պէտք է տքնի, մեռնի նրանց համար:

ՕՎԱՆԷՍ — Թող ինձ, Արամ: Եթէ դու եկել ես ինձ միխթաբելու շատ շնորհակալ եմ: Բայց, թող ինձ: Միրտս նման է լցրած ուտմբի: Նա ամեն բոսի պատրաստ է, մի փոքրիկ շարժումից պայթել: Ես հազիւ եմ կարողանում ինձ դսպել: Վիրաւոր գայլի նման կատաղած, ես պատրաստ եմ առաջին պատահողիս վրան յարձակվելու: Երեւի շուտով ես մարդ կսպանեմ... կամ... ոչ, աւելի շուտ ես կսպանեմ ինքս ինձ:

ԱՐԱՄ — Լսիր, Օվանէս: Ասում ես, կսպանես դու քեզ: Այդ ոչինչ: Այդ ես հասկանում եմ: Կսպանեմ և ես ինձ... բայց միայն թէ մի մեծ, մի սուրբ գործի համար: Մահը, այս տեսակ մահը, վաղուց եմ աչքիս տակը առել: Ինչ վերաբերում է քո միւս մտքին, որ կսպանես մի ուրիշին, թող այդ: Ես գիտեմ քո խօսքը ում մասին է: Ինչ օգուտ մարդկութեան, այդ անմիտ սպանութիւններից:—Հմ, քաղցածը քաղցածի արիւնն է թափում, ստրուկը ստրուկի արիւնը ծծում, ոսկոռը կռծում: Եւ ինչո՞ւ համար է այս կռիւը, եթէ ոչ մի կտոր հացի համար: Ահա բոլոր գաղտնիքը: Ահա քո արագեղիայի բոլոր գաղտնիքը: Իսկ դու մի անմեղ արարածի արիւնը թափելու մասին ես մտածում:

ՕՎԱՆԷՍ և ԱՐԱՄ:

ՕՎԱՆԷՍ — (Բարկացած դռնից ներս անելով): Ո՛հ, բաւական է, մայրիկ, արտասուք թափելով աշխարհի հերը չեմ անիծի: ԱՐԱՄ — Կեցցէ՛ս Օվանէս, ու ճշմարիտ ես ասում. «աշխարհի հերը արտասուքով չես անիծի»:

ՕՎԱՆԷՍ — Էհ, Արամ, դու դարձնա՛յ: Միթէ՞ ես հասկանում եմ թէ ինչ եմ խօսում:

ԱՐԱՄ — Հմ, իսկ ես կարծեցի, որ դու արդէն ըմբռնել ես ժամանակի ոգին և լաւ մտածել թէ ինչ ես ասում:

ՕՎԱՆԷՍ — Ինչ ժամանակի ոգու մասին է խօսքդ:

ԱՐԱՄ — Այսինքն,—հեռու լալիանութիւնը, հեռու գլխիկոր ընկճվելը: Թող կորչի ստրուկներին յատուկ խոնարհութիւնը: Կեցցէ՛ պաշտօնը: Պէտք է այն, ինչ որ վաղուց է քեզ պակսում: Պէտք է կամքի ոյժ, պէտք է վճռականութիւն և համարձակութիւն, որ վերջապէս թափ տաս քեզից այդ կոշմարդ: Իսկ յետոյ,—որ գլխաւորն է, Օվանէս,—հաստատուն հաւատ: Հաւատ՝ որ մենք պէտք է յաղթենք վերջապէս: Հաւատ՝ որ այսքան զոհաբերութիւններից յետոյ, պէտք է աջողութեամբ պատկուի մեր գործը:

ՕՎԱՆԷՍ — Երանի քեզ, Արամ, որ այդ բաներով ես ոգեւորվում երանի քեզ որ սրտիդ վրա ոչ մի ցաւ չունես: Բայց արի՛ դու իմ սրտին էլ նայիր: Արի՛ հարցրո՛ւ, թէ ինչ է ասում նա:

ԱՐԱՄ — Այո սիրելիս, տառապել եմ և ես այդ ցաւով: Անձանօթ չէ՛ նա իմ սրտին: Բայց բաւական է, ինչքան քուն եղանք: Պէտք է զարթնել: Պէտք է աշխատել մոռացութեան տալ այդ հեռու քչիւր քեզից փոքրողութիւնը: Գիտեմ, երբ երիտասարդի մէջ խօսում է զգացմունքը, բանականութիւնը անզոր է և խելքը լուռ: Սակայն մի րոպէ հեռու քչիւր զգացմունքը և մէջտեղ բեր առողջ բանականութիւնդ: Գերի մի դարձնիր նրան զգայնութեան:

ՕՎԱՆԷՍ — Եթէ դու էլ իմ դրութեան մէջ լինէիր, այդպիսի մտքեր չէին ծագի գլխիդ մէջ:

ԱՐԱՄ — Եղել եմ և հիմա էլ կամ այդ դրութեան մէջ:

ՕՎԱՆԷՍ — Թոյլ է ուրեմն քո սէրը, խախտ և անհիմն է ուրեմն նա: Յնորք և խաբուստ է, որ դու սիրահարուած ես եղել ինձ պէս: Միթէ մենք միևնոյն ոսկոռից և մտից չենք. միևնոյն զգացումները չեն մեր մէջ: Սովորցրու, ասա, ժրկիր ինձ, Այդ ինչու եմ ես այսպէս տանջվում, իսկ դու՝ ոչ:

ԱՐԱՄ — Ես... ոչ: Երեւի ուրեմն տարբեր են մտածելակերպերը: Ես մտածում եմ,—գիտակցող մարդը իր ամբողջ էութիւնը գերի չախտի դարձնի ինչոր հիւանդոտ զգացմունքների: Նա ունի զաղափար. նա ունի կոչումն: Նա ամենինչ մոռացութեան տալով, պէտք է ապրի նրանց համար. պէտք է տքնի, մեռնի նրանց համար:

ՕՎԱՆԷՍ — Թող ինձ, Արամ: Եթէ դու եկել ես ինձ միտքաբերու շատ շնորհակալ եմ: Բայց, թող ինձ: Սիրտս նման է լցած ուռմբի: Նա ամեն րոպէ պատրաստ է, մի փոքրիկ շարժումից պայթել: Ես հազիւ եմ կարողանում ինձ զսպել: Վիրաւոր գայլի նման կատաղած, ես պատրաստ եմ առաջին պատահողին վրան յարձակվելու: Երեւի չուտով ես մարդ կսպանեմ... կամ... ոչ, աւելի չուտ ես կսպանեմ ինքս ինձ:

ԱՐԱՄ — Լսիր, Օվանէս: Ասում ես, կսպանեմ դու քեզ, Այդ ոչինչ: Այդ ես հասկանում եմ: Կսպանեմ և ես ինձ... բայց միայն թէ մի մեծ, մի սուրբ գործի համար: Մահը, այս տեսակ մահը, վաղուց եմ աչքիս տակը առել: Ինչ վերաբերում է քո միւս մտքին, որ կսպանեմ մի ուրիշին, թող այդ: Ես գիտեմ քո խօսքը ում մասին է: Ինչ օգուտ մարդկութեան, այդ անմիտ սպանութիւններից:—Հմ, քաղցածը քաղցածի արիւնն է թափում, ստրուկը ստրուկի արիւնը ծծում, ոսկոռը կռծում: Եւ ինչու համար է այս կսիւր, եթէ ոչ մի կտոր հացի համար: Ահա բոլոր զաղտնիքը: Ահա քո արագեղիայի բոլոր զաղտնիքը: Իսկ դու մի անմեղ արարածի արիւնը թափելու մասին ես մտածում:

ՕՎԱՆԷՍ — Բայց միթէ ես իրաւունք չունիմ պատժելու նրան, որին դու անմեղ ես կոչում:

ԱՐԱՄ — Ոչ, սա պատիժ չէ, այլ ոճիր:

ՕՎԱՆԷՍ — Հմ, մինչև անգամ ոճիր:

ԱՐԱՄ — Այո, ոճիր, և այն ամենամեծ ոճիր: Կարողանալու էիր արդեօք պահել նրան այնպէս, ինչպէս նրա սիրտը կցանկար:

ՕՎԱՆԷՍ — Ապա մեր այս ուժեղ ձեռքերը:

ԱՐԱՄ — Բայց ինչպէս է դնահատվում մեր այս «ուժեղ ձեռքերի» աշխատանքը: Ահա, տեսնո՞ւ, Օվանէս, թէ որտեղ է գաղտնիքը: Սրա համար էլ ասում եմ քեզ:—Քնք ես, ե՛լ ոտքի մեր առաջ բաց է կուռի մի այլ ասպարէզ, որ մեղպէսներին է սպասում: Ահա թէ որտեղ կմոռանաս քո անձնական վիշտը: Ժամանակը չէ, որ բռնկում է մարդուն իր ցաւերից, այլ տարբեր գաղափարները: Միթէ դու աչքերդ կապած ես ման գալիս: Միթէ չես նկատում, թէ շուրջդ ինչեր են կատարվում: Բանը մարմնացել է և համակել ամբողջ աշխարհը: Քնահարը Արեւելքը անդամ դարձման մէջ է: Հազարաւոր մեղպէսիների հարցը վճռած կլինենք ինքներս, երբ մենք յաղթող կհանդիսանանք: Ինչ զանազանութիւն կայ քեզ նման մի գործակատարի, և ինձ նման գործարանական մի բանւորի մէջ: Մինչև երբ մեր աշխատանքի արդար վաստակը, պիտի լցնի մեզ կեղեքողների քսակը: Ահա, առ, կարդա, (տալիս է մի բրօշուր). «Պրօլետարներ բոլոր աշխարհի միացէ՛ք»: Ինչու արձագանք չտանք այդ կոչին: Ինչու ձեռք ձեռքի չտանք ու բաց ճակատով կռւիլ դաշտ նետուենք: Ինչու մեր արգար գաւացի ճակատով կռւիլ դաշտ նետուենք: Ինչու մեր արգար գաւացի չպաշտպանենք: Այն ժամանակ, Օվանէս, քո գեղանի Շուշանը և իմ հոգեհատոր Մարգարիտը չբեղովթեամբ և ճոխութեամբ չէին մոլորվի: Այն ժամանակ նրանք մեր հոգու և սիրտի մարքութիւնը չէին զոհարելի նրանց: Ոչ, Օվանէս, Հասարակութիւնը մարդկային գաղափարների այն վեհ և մեծագոյնն է, որին պէտք է զոհ բերել ամեն ինչ, ամեն ինչ՝ այս և մեր անձը իսկ:

ՕՎԱՆԷՍ — Լսիր, Արամ, ինչ կամիս, բայց ես այս քաղաքում այլևս մնալ չեմ կարող: Քեռիս ամբողջ ընտանիքով մեղ հրաւիրում է Անդրկասպեան երկիր: Գուցէ ճանապարհորդութիւնը և օտար երկիրը մոռանալ տան ինձ... Պէտք է շուտով ձանադարձվել:

ԱՐԱՄ — Այդ հրաշալի է, գնա եղբայր, ես կտամ քեզ մի քանի հրահանգներ և դու կսկսես այնտեղ գործել: Բայց և այնպէս չմոռանաս, վաղը մայիսի մէկն է: Վաղը սկսվում է: (Յանկարծ): Ահ, ձերունին գալիս է: Դու գիտես, որ նա ինձ հետ չունի: Դէ, ես գնացի:
(Յարութիւն յետ է գալիս պայմանների թուղթը ձեռին):

5

ՕՎԱՆԷՍ, ԱՐԱՄ և ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Է՛յ, սողասիր, կարդա, տեսնեմ այստեղ ինչ է գրված: «1901 թիւ, ապրիլի 30-ին, Բաքու: Պայմաններ 16 կէտերից»: Արդեօք չափազանց մեծ չեն այդ լակոտների պահանջները: (Մեկնում է թուղթը Սրամին):

ԱՐԱՄ — Պայմանները ինձ ծանօթ են: Ներիր հօրեղբայր, նրանք ոչ թէ մեծ չեն, այլ նոյնիսկ շատ չափաւոր են:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Ի՞նչ սրիկ այ: (Թղթին խփելով): Բաւական չէ այն անպիտաններին մոլորեցրել ես, հիմա էլ սրան ես ուզում խեղդից տանել:

ԱՐԱՄ — Հօրեղբայր, խաղաղվիր և ինձ ականջ դիր: Հասկացիր վերջապէս, որ սա տնտեսական ահազին մի խնդիր է: Տարբերային նրա զօրութեան առաջ, չպիտի դիմանայ ոչինչ: Զջմարիտը այն է, որ մեզ նմանների շնորհիւ քեզպէսների այս ողորմելի—մանր-մունք արհեստանոցները պիտի կործանվեն:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Կործանվեն: Լսում ես թէ ինչ սառնարիւն եղանակով է խօսում նա: Ինչո՞ւ պիտի կործանվեն, հասկացրո՞ւ ինձ:

ԱՐԱՄ — Բայց թող իմ բացատրութիւնը անհանգիստ չանի քեզ:

կենտրոնացրու բանականութիւնդ և թափանցիր ասածիս:— Այո, նրանք պիտի կործանվեն, բայց այդ կործանվածների փշրանքներից կկանգնեն հսկայական մեծութեան գործարաններ: Այսատանքի այդ պատճարների մէջ մենք այլևս չենք տառապի այնպէս, ինչպէս քեզ նմանները իրանց ամբողջ կեանքի ընթացքում: Այնտեղ կլինի տնտեսապէս ապահովված ցանկալի եղբայրութիւնը: Այնտեղ չի լինի տէր ու ծառայ, չի լինի մեծաւոր ու փոքրաւոր: Այնտեղ կթաղաւորի հաւասարութիւն և անգատութիւնը: Իմ սիրտը քեզ համար ցաւում է, հազար ափսոս, որ այս պարզ ճշմարտութիւնը խորթ է քո հասակին քո հասկացողութեան: Բայց ի՞նչ անել. այդպէս պէտք է լինի: Այդպէս կլինի:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Լսում ես նրա բարբաջանքը, նա ասում է իմ արհեստանոցը պէտք է կարծանվի. միևնոյն ժամանակ ասում է, սիրտը ցաւում է ինձ համար: Ասում է մտածում է ինձ համար:

ԱՐԱՄ — Ես մտածում եմ որդիների ապագայի, նրանց երջանկութեան մասին, ուրեմն թող հայրերը,— եթէ խելք ունեն,— չնորհակալ լինեն մեզնից:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Ես քեզ ցոյց կտամ թէ ինչպէս է լինում չնորհակալութիւնը: (Ուզում է յարձակվի Արամի վրա):

ՕՎԱՆԷՍ — Կ'աց, մի խանդարի նրան: (Արգելում է հօրը):

ԱՐԱՄ — Վաղը առաւօտեան ժամը 10 ին: Քաղաքի չորս կէտերից: Հսկայական ցոյց կաւմիր դրոշակներով: Պատրաստ եղիր, Օվանէս: Կսիրը յայտարարված է: Մահ, կամ յաղթութիւն: (Գնաց յետ):

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Սպասիր, շան ծնունդ: Ինչո՞ւ չթողիր մէկ ապտակեմ նրան:

ՕՎԱՆԷՍ — Ի՞նչ ես ձայնդ զլսիդ քցում: Ի՞նչեւ ամեն քայլափոխում հետևում նրան: Ինչո՞ւ դառն է թվում քեզ նրա ասած ճշմարտութիւնը:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Ի՞նչ, և դու իմ որդիս, դու ե'ս հաւանութիւն ես տայիս նրա ասածին:

ՕՎԱՆԷՍ — Այո, ես միանում եմ նրան: Բաւական է: Ես չեմ ուզում քեզ լսել: Մի ապշի, մի զարմանա: Չեմ ուզում ոչ լսել և ոչ խօսել: (Գլխիկոր նստեց):

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ — Եւ ոչ իսկ խօսել: Վնաս չունի, որդի: Մի բարկանա: Ես այլևս քեզ զլսացաւանք չեմ տայ: (Պատռելով թուղթը): Թող սրա հետ կործանվի իմ արհեստանոցն էլ, իմ գործն էլ, իմ տունն էլ: Սա կլինի վերջին երեկոն: Վաղը կը հաւաքեմ եղած չեղածս, կտանեմ կիրակնօրեայ շուկա, կծախ՝ ծխոտեմ ամեն ինչ: Յետոյ երբ ամեն բան կուտենք, կվերջացնենք, կբռնեմ մօրդ ձեռքից, դռնէ դուրս կընգնեմ, ողորմութիւն կհաւաքեմ: Այդ էլի ուզում, որդի: Դէ, գնա միացիր նրան: Սա կլինի վերջին իմ խօսքը քեզ հետ: Գնա միացիր նրան: Տայ Աստուած որ արդարութիւնը ձեր կողմը լինի: Ես ընդդէմ արդարութեան ոչինչ չունիմ: Ոչինչ... ոչինչ... (Գնաց յետ):

(Բակի կողմի մուտքից եկաւ Գասպարը):

6

ՕՎԱՆԷՍ և ԳԱՍՊԱՐ:

ԳԱՍՊԱՐ — Բարի երեկոյ, Օվանէս:

ՕՎԱՆԷՍ — (Ուշքի է գալիս, պռնգում, յետոյ զսպում իրեն): Գասպար, Ինչո՞ւ ես եկել:

ԳԱՍՊԱՐ — Հենց այնպէս: Սիրտս ուղեց և ես եկայ քեզ տեսնեմ:

ՕՎԱՆԷՍ — Դու համարձակվում ես կատակ անել: Չգիտես ինչ կարող է պատահել:

ԳԱՍՊԱՐ — Գիտեմ. Կարող է պատահել, որ դանակը կդնես այստեղիս և խրես ներս: (Ցոյց տուեց փորը):

ՕՎԱՆԷՍ — Եւ դու կասես սա կլինի անարդարութիւն:

ԳԱՍՊԱՐ — Ոչ, Սա կլինի բարկութեան թափի մէջ սպանութիւն գործել և յետոյ լիսկոյն զգջալ՝ անմեղ արիւն թափելու հա-

մար: Լսիր, Օվանէս: Ի՞նչ հարեալոր է տաքանալ: Խօսենք սառն և հանգիստ կերպով. իսկ երբ կդայ տաքանալու բողբոջ մի վախի, ես ինքս քեզ խնայ կտամ:

ՕՎԱՆԷՍ — Էլ ինչ պիտի ասես: Էլ ասելու տեղ թողել ես որ:

ԳԱՍՊԱՐ — Լսիր ինձ, աղաչում եմ: Ես չեմ երկարացնի: Հաւատման, իմ սիրտս էլ է լցված... և... գուցէ քոնից ոչ պակաս: Վերջին ժամանակները... կամ աւելի լաւ է ասել,— այն օրից յետոյ դու իդուր ես ինձնից երես դարձրել: Թող ես լինեմ սրբիկայ և անպիտանի մէկը, բայց խոստովանիր, որ վատ ընկեր չեմ եղել:

ՕՎԱՆԷՍ — Օ, ինչ խօսք: Տեղը եկաւ և ես իմ այս կուրացած աչքով տեսայ քո աղնուլթիւնը և հիացայ:

ԳԱՍՊԱՐ — Ոչ, դու իմ աղնուլթիւնը չտեսար, բայց հիմա, տեսնում եմ ժամանակը եկել է, որ իմանաս ինչ է կատարվում այստեղ: (Սրտում):

ՕՎԱՆԷՍ — Անշուշտ զղջումն, ուրիշ ինչ կարող է լինել: Երևի կամեցար պատառս խել ձեռքիցս: Ոչինչ: Գնանք, բարի վայելումն:

ԳԱՍՊԱՐ — Մի յանդիմանիր չգործածիս համար: Պահապան հրեշտակի նման միշտ կանգնած եմ եղել նրա դռան:

ՕՎԱՆԷՍ — (Սաստիկ հետաքրքրված): Ո՞ւմ:

ԳԱՍՊԱՐ — Գոն նշանածի... գեղեցիկ Շուշանիկի: Օվանէս, յիշում ես իմ խօսքերը, երբ հիւանդատեղից դու ինձ խնամեցիք մօր պէս և ոտքի կանգնեցրիր:

ՕՎԱՆԷՍ — Սովորական խօսքեր,—դու ասացիր, քո ազատած կեանքը քեզ է պատկանում, հրամայիր ինչ կուզես և ես պատրաստ եմ:

ԳԱՍՊԱՐ — Եւ ահա ես եկել եմ և ասում եմ,—ես պատրաստ եմ:

ՕՎԱՆԷՍ — Ես ոչինչ չեմ հասկանում:

ԳԱՍՊԱՐ — Յիշում ես, Օվանէս, ձեռներս ինչպէս էր քոր գալիս, երբ մի ընտանիքում բացարձակ անառակութիւն էինք նկատում: Ա՛հ, ես նրանց հերն եմ անխօս:

ՕՎԱՆԷՍ Գոն հաստատում ես, որ նրանք բանը այդտեղն են հասցրել:

ԳԱՍՊԱՐ — Ահ, երեսայ. ապա ինչո՞ւ ճամփա դրին. և ինչպէս ճամփա դրին: Միթէ իրեք դու չհասկացար նրա մօր վարմունքը:

ՕՎԱՆԷՍ — Խոստովանիր, Գասպար, որ դու էլ մօրս պէս, ինձ միսթարեւու համար ես ամբաստանում նրանց:

ԳԱՍՊԱՐ — Երգում եմ արևով, այդպէս բան չկայ:

ՕՎԱՆԷՍ — Գոն ամենքի առաջ ասացիր, որ ես սիրունի եմ պահում:

ԳԱՍՊԱՐ — Այդ մի պատրուակ էր, որ նրանց բացարձակ մերժումից սիրտդ չկոտրվի: Բայց հարցը մայր ու աղջիկ վաղուց էին վճռել: Գոն այդ փոքրիկ իմ մեղքը պէտք է ներես: (Բարձր և զգացված) Օվանէս...

ՕՎԱՆԷՍ — Ի՞նչ է:

(Պատուհա.)

ԳԱՍՊԱՐ — Քեզնից առաջ Շուշանիկին ես եմ սիրել:

ՕՎԱՆԷՍ — Դու... դու... Ուրեմն ինչո՞ւ ինձ չնախազգուշացրիր:

ԳԱՍՊԱՐ — Ձգիտեմ: Երբ մէջտէղ ընկաւ քո անունը, ես լռեցի:

ՕՎԱՆԷՍ — Ինչո՞ւ լռեցիր. ինչո՞ւ իմ աչքս չբացեցիր:

ԳԱՍՊԱՐ — Որովհետեւ ուրախացայ անկեղծ սրտով: Որովհետեւ կարծեցի հրաշալի կերպով կատարվեց հատուցումը իմ երախտադիտութեան: Ես անհամբեր սպասում էի այն օրին, երբ պիտի տեսնէի քո երջանկութիւնը: Ես կարծում էի միանգամից ձեռք եմ բերել մի եղբայր... և... այո, և մի քոյր: Թե չունէի թուչելու, ես ամենօր շտապեցնում էի մօրը, որ օր առաջ տեսնեմ քո ուրախութիւնը:

ՕՎԱՆԷՍ — Ինչո՞ւ էիր շտապեցնում:

ԳԱՍՊԱՐ — Վտանգաւոր որսորդներով էր չրջապատված թռչունդ. վախենում էի,—չլինի թէ որոշ փախցնեմ ձեռքիցդ:

ՕՎԱՆԷՍ — Յեանք:

ԳԱՍՊԱՐ — Մի անգամ. օ ոչ. հենց նոյն գիշերը ես լռեցի... այո

բռնեցի գողին գողացածը ձեռին, գողութեան տեղում:

ՕՎԱՆԷՍ — Ա՛հ, մի ասի... մի ասի... ես այդ բանին հեշտութեամբ չեմ կարող հաւատալ:

ԳԱՍՊԱՐ — Հրամայում ես ուրեմն պատուեմ սիրաս: (Երկու ձեռքով բռնում է կուրծքը):

ՕՎԱՆԷՍ — Ինչպէս տեսար:

ԳԱՍՊԱՐ — Մի սենեակում, այն ֆրանսի հետ:

ՕՎԱՆԷՍ — Նրան, ասում ես:

ԳԱՍՊԱՐ — Ապա էլ ում:

ՕՎԱՆԷՍ — Իսկ որտեղ էր մայրը:

ԳԱՍՊԱՐ — Դժողբի յատակում: Տանից կտրել էր. նա յետոյ եկաւ:

ՕՎԱՆԷՍ — Եւ ինչ:

ԳԱՍՊԱՐ — Էլ ինչ, արիւնը տուաւ զլիսիս. և ես հնարեցի այն, ինչ որ մայրը քեզ աւաց:

ՕՎԱՆԷՍ — Բաւական է... ես այլևս ոյժ չունեմ քեզ լսելու:

ԳԱՍՊԱՐ — Ոչ. գու պէտք է լսես: Ես եկել եմ քեզ նրանց մօտ հիւր տանեմ, ես արդէն նրանց նախապատրաստել եմ:

ՕՎԱՆԷՍ — Որ գամ ու շարունակութիւնը իմ աչքով տեսնեմ: Գու չեմ խղճում ինձ:

ԳԱՍՊԱՐ — Հասկացիր միտքս: Կնիկ մի լինի:

ՕՎԱՆԷՍ — Էլ ինչ միտք... (Յանկարծ հասկանալով). Ա՛հ, ուրեմն ահա թէ ինչու ես եկել:

ԳԱՍՊԱՐ — Եթէ իմանայի, որ կհամբուրէիր իմ ճակատը, ես ամեն ինչ վաղուց իմ ձեռքով արած վերջացրած կլինէի:

ՕՎԱՆԷՍ Ինչո՞ւ չարիր:

ԳԱՍՊԱՐ — Եթէ այդպէս է, որ թոյլ ես տալիս, ուրեմն վճարում եմ:

ՕՎԱՆԷՍ — Ոչ, սպասի՛ր:

ԳԱՍՊԱՐ — Համեցէ՛ք:

ՕՎԱՆԷՍ — Բայց ես չեմ կամենում անարդար լինել. ուրեմն նախ դատաւարան, յետոյ վճիռ:

ԳԱՍՊԱՐ — Շատ լաւ. դու կլինես դատաւար. իսկ ես վկայ:

ՕՎԱՆԷՍ — Բայց միթէ արդարութիւն կլինի, թողնել մօրը և սպանել նրան:

ԳԱՍՊԱՐ — Մայրը պէտք է ապրի:

ՕՎԱՆԷՍ — Ապրի նա, որ հարազատ դաւակի կորստեան պատճառ է եղել:

ԳԱՍՊԱՐ — Այո, պէտք է ապրի, և յաւիտեան տանջվի:

ՕՎԱՆԷՍ — Ճիշտ է, սրանից մեծ պատիժ չի կարելի հնարել նրա համար: Իսկ այն պարսնը, որին ֆրանս ես կոչում:

ԳԱՍՊԱՐ — Ա՛հ, մի հարցնի: Վերին աստիճանի ասիլը տղայ է: Բացի այդ, նրանում ոչ մի մեղք չկայ: Թէ չէ Գասպարի գանակը վաղու պառկացրած կլինէր նրան:

ՕՎԱՆԷՍ — Այդ ճշմարիտ է:

ԳԱՍՊԱՐ — Ուրեմն դու կգաս:

ՕՎԱՆԷՍ — Այո՛.

ԳԱՍՊԱՐ — Խանութիս դուռը կիտաբաց, ճրագս հանգցրած քեզ կսպասեմ:

ՕՎԱՆԷՍ — Չմոռանաս.— նախ դատաւարան, յետոյ վճիռ:

ԳԱՍՊԱՐ — Դէ, ցը...

ՕՎԱՆԷՍ — Սպասի՛ր, մենք դեռ չհաշտվեցինք... Գասպար:

ԳԱՍՊԱՐ — Օվանէս...

Բռնեցին իրար ձեռքը, պատկեր:

Վերջ երկրորդ արարի:

Վարագոյր:

Ա Ր Ա Ր Ե Ր Ր Ո Ր Դ

Ընդարձակ սենեակ: Մէջտեղի պատում 2 դուռ, որոնց ա-
ջակողմինը մուտքի, ձախակողմինը ննջարանի, որ բացվելուս երե-
ւում է վառ, կախած լամպ. մահճակալ և այլն: Աջ պատի վրա 2
դուռ, առաջինը տանում է խաղասենեակ, երկրորդը Սահակի սեն-
եակ: Առանձին շքեղութիւն չկայ, բայց առաջվայ անշքութիւնն էլ
բացակայում է: Ձախ պատի տակ տախտ, բարձեր և այլն: Մէջ-
տեղ սեղան վրան ուտել-խմելիք: Գիշեր է:

1

ՍԱՀԱԿ և ԳԱՅԻԱՆԷ. (Փոքր ինչ հագված է շքեղ):

ԳԱՅԻԱՆԷ. — (Սահակին, որ նստած է սեղանի մօտ, աթոռի ծայ-
րին). Տեսնում ես. եթէ լեզուիդ տէրութիւն անես, միշտ
քեզ լաւ կպահենք:

ՍԱՀԱԿ. — Դուք այդ պարտաւոր էք անելու: Ես ձեզ քիչ չեմ պա-
հել:

ԳԱՅԻԱՆԷ. — Ով է ինչ ասում: Այ Երբ լաւանաս, Շուշանիկը քեզ
համար նոր շորեր էլ կգնի:

ՍԱՀԱԿ. — Ինձ նոր շորեր պէտք չեն: Կանչիր նրան այստեղ:

ԳԱՅԻԱՆԷ. — Տէր Աստուած, նրա հետ ինչ դործ ունես: Ուտել ես
ուզում, կեր, խմել ես ուզում խմի՛ր: Էլ ուրիշներին ինչո՞ւ ես
խանդարում:

ՍԱՀԱԿ. — Կանչի՛ր նրան այստեղ ասում եմ: Երեկ մայր ու աղ-
ջիկ խոստացաք ինձ հաշիւ տալ:

ԳԱՅԻԱՆԷ. — Լաւ, լաւ: Գլուխս մի՛ տանիլ: (Սաղասենեակի դռ-

նով): Շուշան. այստեղ եկ: (Շուշան մտնում է շքեղ հագված,
ձեռին թղթի փողեր, բերնին ծխախոտ):

2

ԳԱՅԻԱՆԷ, ՍԱՀԱԿ և ՇՈՒՇԱՆ

ՇՈՒՇԱՆ. — Ի՞նչ կայ:

ԳԱՅԻԱՆԷ. — Հաշիւ է պահանջում:

ՇՈՒՇԱՆ. — (Ծածուկ մօրը փող է տալիս). Ստացի՛ր կարտիդ
փողը, Համբի՛ր: (Հօրը). Հը, ինչպէս ես հայրիկ. անկողինդ
փափուկ է:

ՍԱՀԱԿ. — Ես ինձ փշերի վրա էլ հանդիստ կղզամ. միայն թէ
սիրտս հանգիստ լինի: (Յանկարծ): Ա՛յդ ինչ է. դու պա-
պիրոս ես քաշում:

ՇՈՒՇԱՆ. — Ա՛... (Քցում է ոտքի տակ):

ԳԱՅԻԱՆԷ. — (Որ փող էր համրում): Ութ, 11, 12. (Աղջկայ սխա-
լը ուղղելով). Բժիշկն է հրամայել: Ատամը ցաւում է:

ՍԱՀԱԿ. — Ծիշտ է ասում:

ՇՈՒՇԱՆ. — Այո, իհարկէ. իսկ դու չես հաւատում:

ՍԱՀԱԿ. — Գնալու տեղ ունես, այդպէս զուգվել ես:

ՇՈՒՇԱՆ. — Իհարկէ չէ:

ԳԱՅԻԱՆԷ. — Տասնուհինգ, 16. Այս կէս գիշերին որտեղ պիտի
գնար:

ՍԱՀԱԿ. — Երեկ խոստացաք ինձ հաշիւ տաք:

ՇՈՒՇԱՆ. — Լաւ վաղ առաւօտ քեզ հաշիւ կտանք:

ԳԱՅԻԱՆԷ. — Հիմա քնելու ժամանակ է (օրոշտում է) օճ..

ՍԱՀԱԿ. — Ես քեզ չեմ հարցնում:

ԳԱՅԻԱՆԷ. — (Շուշանին ծածուկ). Խմացրո՛ւ նրան:

ՇՈՒՇԱՆ. — Ա՛յ, մի քիչ խմի՛ր, իսկ յետոյ էլ հաշիւ կտանք:

ՍԱՀԱԿ. — Իսկ դու ինչո՞ւ չես խմում:

ՇՈՒՇԱՆ. — Քո կենացը: (Խմեց):

ՀԱԿ. — Եւ դու իսկ որ խմեցիր: Դու աղջիկարմատ չամաչեցիր

ՇՈՒՇԱՆ — Բայց չէ որ ինքդ հրամայեցիր:

ՍԱՀԱԿ — Հա այդ ճիշտ է:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Խորամանկութեանը նայեցէք:

ՍԱՀԱԿ — Ասացէք ինձ, այդ շքեղութիւնը որտեղից է: Ոսկով լի կարմա էք գտել: Թէ ուզում էք աշխարհ դարմացնէք: Ձէ՛ որ տեսողները կկարծեն ես եմ գողութիւն արել:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Իսկ մենք: Միթէ՞ մենք մեռել ենք: (Սաղրում է աղփշկան):

ՇՈՒՇԱՆ — Մենք ապրում ենք մեր աշխատանքով:

ՍԱՀԱԿ — Այսինքն մայր քու աղջիկ ձեռք ձեռքի տուած էք վաստակում:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Ապա ինչ է, կեղծ փող ենք կտրում:

ՇՈՒՇԱՆ — Ուրախ չե՞ս, որ քո բեռը թեթեւացնում ենք:

ՍԱՀԱԿ — Թող իմ բեռը հազար անդամ ծանր լինի, ես կտանեմ: Միայն թէ մեր անունի վրա արատ չլինի: Գիտեմ, որ մաքուր աղջիկ ես: Եւ եթէ վրադ հաջողներ կան, պատճառը սա է: Դու իմ սիրելիս նրա խելքով մի ընկնիր: Լսեցի Օվանէսի հետ հաշտուել ես, ճիշտ է:

ՇՈՒՇԱՆ — Ճիշտ է, ճիշտ է, հայրիկ:

ՍԱՀԱԿ — Եւ նա գալի՞ս է այստեղ:

ՇՈՒՇԱՆ — Արդէն վաղուց, երեկոները:

ՍԱՀԱԿ — Այդ լաւ է: Ես քեզ ասում եմ, դու նրա հետ բախտաւոր կլինես: Ես հանգիստ սրտով կօրհնեմ քեզ և հանգիստ խղճով գերեզման կմանեմ:

ՇՈՒՇԱՆ — Դէ կեր, խմիր:

ՍԱՀԱԿ — Ինձ պէտք չէ այս ճոխութիւնը: Մի կսոր չոր հացն էլ ինձ բաւական է: Տար ինձ իմ սենեակ, պառկեցրո՛ւ և ծածկիր ինձ: Իսկ առաւօտեան հաշիւ կտաք: Դու էլ, էջ:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Լաւ լաւ. կտանք, կտանք: Ձգուեցրուց էլի:

ՍԱՀԱԿ — Սա՛նձ գիր լեզուիդ... Թէ չէ... (Ձեռքը բարձրացնում է):

ՇՈՒՇԱՆ — Ձէ չէ, հայրիկ. նա քեզ չատ է խղճում: Նա միշտ ինձ խրատում է. միշտ ասում է, հայրիկդ խելճ է, պառաւել է:

պէտք է ախուհետեւ նրան լաւ պահել:

ՍԱՀԱԿ — Հա հա հա հա, և դու հաւատում ես, որ նա ճշմարիտ է ասում: Հաւատալ նրան, նոյնն է ինչ, ճշմարիտ Աստուծուն մոռանալ, և սատանային պաշտել: (Կնոջը): Դե, դե, չար սատանա...:

ՇՈՒՇԱՆ — Բաւական է, թէ չէ հարեանները կլսեն: (Տարաւ հօրը նրա սենեակ):

ԳԱՅԻԱՆԷ — Երբ պէտք է ազատուեմ այդ անդամալոյծի ձեռքից տէր...: Սա ծր է, որ ես եմ քաշում:

3.

ԳԱՅԻԱՆԷ և ԳԱՍՊԱՐ (Մտնում է խաղասենեակից):

ԳԱՍՊԱՐ — Է՛, դրպաններս դատարկեց ֆրանսեր: Թղթախաղ հնարողի էլ հերն եմ անիծել: Բայց ոչ, նա չլինէր, ինչո՞վ կապրէիր: Դէ, մօտեցիր քո արդար ձեռով մէկ գինի ածա՛: Հօ գիտես, որ տարվողը վրէժը քեզնից պիտի առնի:

ԳԱՅԻԱՆԷ — (Ածեց գինի): Խմիր, կեր, ինչքան քէֆդ է:

ԳԱՍՊԱՐ — Ամենից լաւը քո գործն է: Ով տանի—չտանի, դու հօ միշտ տարած ես: Իսկ ես խմելու եմ, հարբելու եմ: (Խմեց): Աճա՛ մէկն էլ: Նայիր մէջքդ չցաւի: Ծանր գործ է:

ԳԱՅԻԱՆԷ — (Ածեց): Խմում ես, խմիր. գլուխս մի տանիր:

ԳԱՍՊԱՐ — Էլի՞ խռովեցիր: Ինչո՞ւ քեզ նման կինարմատի մարդը իմ հայրը չի եղել—Աստուած ողորմի կողքի մեռելներին:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Որ գինի իմանար:

ԳԱՍՊԱՐ — Այո, և ամենօր հարբած տուն գալուս մուշտին գլխիդ հասացնէր:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Այդ ինչի համար:

ԳԱՍՊԱՐ — Դէ իհարէ բարի գործերիդ համար: Մի խօսքով, կենացդ:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Հմ, կոկորդու՞մ ֆուայ, խեղդուես ու պրծնես:

ԳԱՍՊԱՐ — Դէ լաւ. քեզ նման մաղամին ինչ կսաղի երիտասարդի:

կատակներինց նեղանալ: Գիտե՞ս. եթէ ուսում ունենայի երես-
լի մարդ կլինէի:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Վերջացրո՛ւ տեսնենք խօսքդ ինչի մասին է:

ԳԱՍՊԱՐ — Հաշտութի՛ւն, Գայիանէ, հաշտութիւն: Հանակ բան չը-
կարծես իմ արածը: Ո՞վ կարող էր Օվանէսին նորից ձեր տուն
բերել: Իսկ ես դուրսը խաբեցի և բերի:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Ինչպէ՞ս խաբեցիր:

ԳԱՍՊԱՐ — Այնպէ՛ս: Համոզեցի, որ մայր ու զջիկ նրա կարօտից
մեռնում էք: Հմ: Ես ձեզ էլ խաբեցի, որպէս թէ Օվանէսը
ձեր բարին է ցանկանում:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Իսկ նա չի ցանկանում:

ԳԱՍՊԱՐ — Օ՛ր ինչ խօսք: Միայն թէ պէտք է նրան դռնէ մի ան-
գամ մի լաւ խմբենել: Երբ մարդ խմած է, այն ժամանակ մի-
այն սիրտը կբացի: Այ ես, մի 2 բաժակ խմել եմ և սիրտս
բացում եմ, օրինակ երբ դու մեռնես, գերեզմանիդ վրա եկե-
ղեցի եմ շինել տալու: (Պարագլու՛մ է ուտել խմելո՛ւ):

ԳԱՅԻԱՆԷ — Հողեմ լակած գլուխդ: (Շուշան յետ է գալիս):

4.

ԳԱՅԻԱՆԷ, ԳԱՍՊԱՐ և ՇՈՒՇԱՆԻԿ

ՇՈՒՇԱՆ — Պառկեցրի: (Ցած մօրը): Նկատեցիր մայրիկ, նա ցնոր-
ված է երևում:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Տեղն է: Կասկածամիտ մարդու վերջը ցնորամտութիւն
կլինի: Թո՛ղ մի քիչ պակաս կասկածի: Ի՞նչ վատ բան եմ սովո-
րեցնում քեզ, որ ամեն օր երեսովս է տալիս: Ասում եմ տղեր-
քոնց հետ սիրով եղիր: Չասեմ: Ապա ինչո՞վ ապրենք: Միթէ
սրանով վատ մայր դառանք: Այ, մէկն էլ սա, չասեմ հետք
քաղաքավարի եղիր:

ՇՈՒՇԱՆ — Օ, այս մէկի հետ բոլորովին ուրիշ լեզուով պէտք է
խօսել:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Խմեցրո՛ւ, աշխատիր խօսք քաշել: Զուրը աչքիս պարզ
չի երևում:

ՇՈՒՇԱՆ — Գասպար Իվանիչ, ինչո՞ւ էք փախել:

ԳԱՍՊԱՐ — Անտրակտ եմ անում, գուցէ յետոյ բախտը շուտ գայ
իմ կողմ:

ՇՈՒՇԱՆ — Աստուած տան:

ԳԱՍՊԱՐ — Հմ, բերաններինդ ինձ, սրաներինդ ձեզ:

ՇՈՒՇԱՆ — Ես այդ սրտանց եմ ցանկանում:

ԳԱՍՊԱՐ — Այ եթէ ես կարողանայի ձեր չափ խելօք լինել, միշտ
կտանէի: Դուք փախչում էք երբ տարած էք: Իսկ ես չեմ կա-
րողանում: Դուք այսօր էլ փախաք: Ինչո՞ւ:

ՇՈՒՇԱՆ — Մի ժամանակ դուք էիք ինձ ախտեղից փախցնում:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Ես էլ Շուշան, հակառակ եմ խաղալու: Ճշմարիտ
չեմ ասում Գասպար:—Աղջիկարմատին ինչ կպատկանի տղա-
մարդկանց հետ նստել ու կարտ խաղալ:

ԳԱՍՊԱՐ — Ոսկի է բերանդ, ու խօսքերդ մարդարիտ: Բայց աղ-
ջիկդ իր բանը քեզինց լաւ է հասկացել: Եւ ինչո՞ւ չէ: Քանի
որ երիտասարդ է, քանի որ գեղեցիկ է, չպէ՛տք է մտածի սե-
օրի համար:

ՇՈՒՇԱՆ — Իսկ ինքներդ չմտ էք յետ քցել:

ԳԱՍՊԱՐ — Վահ, ես հօ աղջիկ չեմ:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Ինչ ես հաջեցնում նրան: Չես հասկանում ինչ յիմա-
րութիւններ է դուրս տալիս:

ՇՈՒՇԱՆ — Սխալվում ես մայրիկ, պարոն՝ Գասպարը ինձ միշտ
նայում է եղբօր աչքով: Այնպէս չէ՞, Գասպար Իվանիչ:

ԳԱՍՊԱՐ — Իհարկէ այդպէս է...: Ձեզ նման 12 քօյր ունենայի,
աւելի լաւ կլինէր: Եկամուտի ուրիշ աղբիւրի մասին, չէի մը-
տածիլ: Ե՛հ ձեր մայրը իմ կատակը ճշմարտութեան տեղ է ըն-
դունում աւելի լաւէ լռենք: (Շարունակում է ուտել խմելը:
(Օվանէս մտնում է մուտքի դռնով):

5

ԳԱՅԻԱՆԷ, ՇՈՒՇԱՆ, ԳԱՍՊԱՐ և ՕՎԱՆԷՍ

ՕՎԱՆԷՍ — Բարի երեկոյ ձեզ:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Այ Աստծոյ բարին, պարոն Օվանէս: Այդ ինչո՞ւ էք

այսօր այդպէս ուշացել

ԳԱՍՊԱՐ — Լսել է իրան ծանր պահողի պատիւը մեծ կլինի:

ՇՈՒՇԱՆ — Ինչո՞ւ էք ծաղրում, երևի մի պատճառ է եղել:

ԳԱՍՊԱՐ — Պատճառը այն է, որ ուզում է խաղայ, բայց համարձակութիւն չունի:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Գուցէ փող չունի:

ԳԱՍՊԱՐ — Լաւ հասկացար:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Այն ժամանակ ես կտամ: Առէք, գոնէ մի անգամ էլ փորձեցէք ձեր բախտը:

ՕՎԱՆԷՍ — Ոչ, ոչ. ես արդէն փորձեցի... Այո փորձեցի... բայց շատ անաջող, նրանից յետոյ նոյնիսկ ամաչում եմ այստեղ ոտք դնել:

ՇՈՒՇԱՆ — Այն ժամանակ ես ձեզ համար կածեմ մի բաժակ դիւնի, որ ամօթին խնայն դուրս կմղի: (Ածում է):

ԳԱՍՊԱՐ — Ինչպէս էլ լաւ գիտէ միջոցը:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Ի՞նչ ես ամեն բան գէպի վատը ծռում: Երևի ու՞ղում էր ասել,— գինին համարձակութիւն է տալիս մարդուն:

ԳԱՍՊԱՐ — Մի բարկանայ: Ես նրա մասին ոչ մի վատ բան չեմ մտածում:

ՕՎԱՆԷՍ — (Ընդունելով գինին): Շնորհակալ եմ... բայց ի՞նչ կենաց խմենք...

ԳԱՍՊԱՐ — Խմիր հաշտութեան կենացը: Երևելի բան է հաշտութիւնը: Երբ մարդ հաշտ է, թէկուզ քարերի վրա լինի պառկած, բայց այնպէս է խումբիացում, որ կարծես ոչ մի հոգս ու ոչ մի անելիք չունի:

ՕՎԱՆԷՍ — Ոչ, սա մի այնպիսի բոպէ է, որ պէտք է խօսի մի միայն լռութիւնը: Եւ ով ունի ասելի սուր լեզու, քան լռութիւնը: Ձեր կենացը օրիորդ: (Խմեց):

ՇՈՒՇԱՆ — Դէ ասացէք, ինչո՞ւ էք այսօր ուշացել:

ՕՎԱՆԷՍ — Ես զբաղուած էի մեր տան իրերը կապտեւելով: Այս գիշեր ժամը երեքին մենք չորհնաւով ձանապարհ ենք ընկնում Անդրկասպեան երկիր:

ԳԱՍՊԱՐ — Ուրեմն այս քաղաքում էլ սրիչ անելիք չունես:

ՕՎԱՆԷՍ — Ոչ, Հայրս ստիպւած եղաւ փակել իր արհեստանոցը. կամ աւելի լաւ է ասել,— նրան ստիպեցին իր բանւորները Անկերջ գործադուլներ, ծանր պայմաններ, իսկ նա հին մարդ է, չկարողացաւ տանել:

ՇՈՒՇԱՆ — Ուրեմն դուք եկել էք մեզ մնաս բարով ասելու:

ՕՎԱՆԷՍ — Այո, յաւիտենական մնաս բարով:

ԳԱՍՊԱՐ — Բայց մինչ մնաս բարեաւ ասելը, չի կարելի պատմես թէ ինչ եղաւ այն գործի դատաստանը:

ՇՈՒՇԱՆ — Դատաստան. ինչ գործի:

ԳԱՍՊԱՐ — Յանցաւորը մի գեղեցիկ կին է, որ անդգուշութեամբ խփել է դանակով իրան սիրողի ուղիղ սրտի մէջտեղին: Դատաւորը անսիրտ, կամբից զուրկ, և մի թոյլ երիտասարդ է, որ օրերով ուշացնում է դատավճիռ հանել: Այն ինչ, յանցանքը պարզ է և ոչ մի բացատրութեան կարիք չունի:

ՕՎԱՆԷՍ — Ինչո՞ւ ես մեղադրում դատաւորին: Կարծում ես նա մարդ չէ: Կարծում ես մարդկային հասարակ զգացմունքից զուրկ է նա:

ԳԱՍՊԱՐ — Ի՞նչ ես պաշտպանում դատաւորին: Ես շատ լաւ գիտեմ, որ ամեն անգամ նա յանցաւոր կնոջը խօսեցնելու, քիչ է մնում նրա առաջ մօմի նման հալվի:

ՇՈՒՇԱՆ — Իսկ վկաներ կան:

ԳԱՍՊԱՐ — Կայ միայն մի վկայ: Բայց այդ յիմարի ունիւն նա՝ յող չկայ: Եւ անդն է: Ես լինէի նրա տեղը, լեզուս տակից կկտրէի, ինչ է դուք տեղը դուրսը քարին տալիս:

ԳԱՅԻԱՆԷ — (Ծածուկ Շուշանին): Սրանց ասածի մէջ մի չափ միտք կայ: Աշխատիր մի քիչ խմացնել: Յետոյ հեռացիր ու զգոյշ եղիր:

ՇՈՒՇԱՆ — (Ծածուկ մօրը): Ոչ մի չար միտք չկայ: Գնա հանգիստ եղիր:

ԳԱՅԻԱՆԷ — Էհ, Օվանէս, դեռ չգնաք: Իսկ ես գնամ ձեզ համար մի լաւ ընթերց պատրաստեմ: (Գնաց խոհանոց):

Նից գիւակաւ մաքեր: Ինչպէս լաւ կլինէր: Ես կտայի նրան իմ սիրտը, կտայի իմ սէրը—իմ երիտասարդութիւնը: Յիմա՛ր, միթէ դատարկ սէրը ոսկի է կամ զոհար: Միթէ նա ճոխութիւն է կամ զարդարանք: Միթէ իմ սգորմնի սէրը կարող էր տաքացնել նրան ձմեռվայ սառնամանիքին: Կարող էր յագեցնել երբ նա քաղցած կլինէր կամ ծարաւ: Ես առաջարկեցի նրան մի աննիւթ բան, իսկ նա ուզում է ահա ինչ: (Յոյց է տալիս շուրջը): Ոչ, ճիշտ է ասում Արամը.—պէտք է կործանել այդ ամենը և քար-քարի վրա չթողնել: Պէտք է այրել ոչնչացնել այն ամեն, ինչ որ շլացնում է մարդու աչքը: (Խմում է):

(Խաղասենեակից մտնում է Գրիգորը):

8

ՕՎԱՆԷՍ և ԳՐԻԳՈՐ:

ԳՐԻԳՈՐ — Երիտասարդ, չէ՞ք կամենում ինձ հետ մի բաժակ գին խմել:

ՕՎԱՆԷՍ — Ոչ, ես նոր խմեցի:

ԳՐԻԳՈՐ — Խմենք մէկն էլ: (Ածում է):

ՕՎԱՆԷՍ — Չեմ կամենում:

ԳՐԻԳՈՐ — Իսկ եթէ ես առաջարկեմ մի լաւ կենաց:

ՕՎԱՆԷՍ — Ինձ ոչ մի կենաց չի հետաքրքրում:

ԳՐԻԳՈՐ — Նոյնիսկ զեղեցիկ աղջիկներին:

ՕՎԱՆԷՍ — Արժանի են ամենքը:

ԳՐԻԳՈՐ — Այն ժամանակ ով սրին սիրում է:

ՕՎԱՆԷՍ — Ես այդպիսին չունեմ:

ԳՐԻԳՈՐ — Եւ հազար փառք Աստծուն, եթէ այդպէս է: (Խմեց):

ՕՎԱՆԷՍ — Բարեկամ. ես ձեզ խորհուրդ չեմ տալ անձանցի հետ այդպիսի կատակներ անել:

ԳՐԻԳՈՐ — Թողէ՛ք պարոն Օվանէս: Զայրենակիցներ ենք և այդ բաւական է, որ իրար օխտը պորտը ճանաչենք:

ՕՎԱՆԷՍ — Ես ձեզ չեմ ճանաչում:

ԳՐԻԳՈՐ — Պատմեմ ճանաչեցէք: Անունս Գրիգոր է, ազգանունս՝ Զարթունեան, մականունս՝ Ֆրանտ: Չեմ ասի երկնքից եմ վայր իջած: Ոչ: Մահկանացու եմ, ինչպէս բոլոր մարդիկը: Արհեստով թուղթ խաղացող եմ: Շրջելով ման եմ գալիս Ռուս սաստանի տօնավաճառները. գտնում եմ վաճառականներ, ինքս էլ վաճառական ձեռնալով, հետները խաղում, և տանում այնքան, որքան բաւական է իմ այս շիկին:

ՕՎԱՆԷՍ — Ի՞նչ պէտք է անես: Կանանց դուր դալու և նրանց յիմար գլուխները խաբելու համար սրանից լաւ միջոց չէ՞ք կարող գտնել:

ԳՐԻԳՈՐ — Հասկանում եմ ձեր կծու ակնարկի միտքը: Բայց մի մոռանաք, որ ինձ նմանների մէջ էլ երբեմն թագնված են լինում ազնիւ հոգիներ: Ահա տեղը եկել է և ես կամենում եմ ձեզ մի երկու խօսք ասել: Միայն խօսք տուէ՛ք, որ ինձ պէտք է հաւատար:

ՕՎԱՆԷՍ — Ասացէ՛ք:

ԳՐԻԳՈՐ — Ներէք պարզախօսութեանս: Սիրելի հայրենակից: Ձեր գլխին եկածը մի փորձանք է. և սա բաւական է, որ ձեզ իմ սրտին մօտիկ համարեմ: Ժշմարիտ է. խաբուած լինելը մի ծանր վիշտ է, բայց ճշմարիտ է և այն, որ աշխարհը մեծ է, և որ, ամեն ինչ կաղացվի և ալիւր կղառնայ: Գուք մի մաքուր տղայ էք, ուրեմն զնացէ՛ք և փնդրեցէ՛ք մի մաքուր էակ: Ես փակ առացի, գուք բաց հասկացէ՛ք: Է՛հ, լսեցի զնում էք օտար երկիր: Սա ամենալաւ միջոցն է:

ՕՎԱՆԷՍ — Այո... մանաւանդ՝ որ ուրիշների զուարճութիւնը չեմ խանդարի:

ԳՐԻԳՈՐ — Սխալվում էք, եղբայր: Ես ամեն մի քաղաքում, ինչպէս և այստեղ, ոչ այլ ինչ եմ, եթէ ոչ մի ժամանակաւոր հիւր: Այսօր ձեր նաւը դէպի Անդրկասպի, վաղը իմը՝ դէպի Վօլգայի ափերը:

(Մուտքով մտնում է Մարգարը):

ՕՎԱՆԷՍ, ԳՐԻԳՈՐ. յետոյ ՄԱՐԳԱՐ և ՇՈՒՇԱՆԻԿ

ՄԱՐԳԱՐ — (Եկաւ դրսից): Վահ, Օվանէս: Դու այստեղ, ես արդէն ձերոնց դէպի շեղենաւ ճամփեցի:

ՕՎԱՆԷՍ — Ոչինչ. երկրորդ սուլոցին ես այնտեղ կլինեմ: Աստեանեմ ինքդ այստեղ ինչ գործ ունես:

ՄԱՐԳԱՐ — Մի զարմանա: Եկել եմ զլուստ խողել տամ: Բայց սա վերջին անգամն է, հա: Չլինի, չիմանամ պարոն Արամին լուր տանես, թէ չէ տղերքոնց կյայտնի, լուրդս զզգղել կտայ: անունս սե տախտակին գրել կտայ:

ՕՎԱՆԷՍ — Ի՞նչ է. Չլինի՞ դու էլ նրանց շարքերը մտար:

ՄԱՐԳԱՐ — Ես չմտայ, Օվանէս ջան:— Հոսանքը տարաւ: Իսկ հոս սանքի՞ դէմ գնացողը զլուստ կկոտորի: Գարնանավերջի ցոյցին ես էլ մասնակցեցի: Եւ ինչ ցոյց էր: Ճշմարիտ է մի քիչ ռէխներս տրորեցին, շարքներս ցրիւ տուին, բայց կարմիր դրոշակներս խել չկարողացան: Եւ, փառք Աստծոյ, յաղթութիւնը մեր կողմ մնաց: Հօրդ մօտ դործում էինք 16 ժամ, ստանում 10—15 մանէթ. հիմա դործում ենք 12 ժամ և ստանում 60—70 մանէթ: Ահ, պարոն Օվանէս, Աստուած վկայ, մինչև հիմա էլ ենք եղել: Պարոն Արամի ասելով սա դեռ սկիզբն է: Կգայ ժամանակ,— և նա հեռու չէ, երբ կստանանք հարիւրներ և կգործենք 8 ժամ: Էհ, Եփրեմիկերդին սուտ չի ասում, որ երազը տարին կատարի: Դէ, կայ՝ չկայ, դեռ մին՝ մին կոնձենք: (Խմեց): Բարեկամ, ինչ տամ արհեստներս փոխենք: Այսինքն դուք եղէք կօշկակար, իսկ ես մկրատ չինող:

ՕՎԱՆԷՍ — Միթէ պարոնը մկրատ չինող է:

ՄԱՐԳԱՐ — Եւ ինչպիսի մկրատ. մի անգամից 6—7 հոգու գլուխ է խողում և ինչպէս է խողում,— խըրթ-խըրթ և վերջացաւ:

ԳՐԻԳՈՐ — Դուք ասացիք իմ արհեստը ունինձ չէք հաւանում:

ՄԱՐԳԱՐ — Իմ ձեզ չհաւանելը քանի գրօշ արժէ: Ես սե եմ և միջբաւոր: Իսկ ձեզ հաւանում է մի էակ, որի նմանին ցերեկը

ճրագով ենք փնդրում: Այնպէս չէ՞ պ. Օվանէս:

ՕՎԱՆԷՍ — Էլ ուրիշ ասելիք չունեմ:

ՄԱՐԳԱՐ — Ա՜հ, որ նեղանում ես, ես կհեռանամ: Գնանք պարոն, թէ չէ գլուխս քոր է գալիս, երեի ոչիլ է դրել:

ԳՐԻԳՈՐ — Ես իսկոյն: (Ածում է):

ՄԱՐԳԱՐ — Դէհ, բարի ճանապարհ, պարոն Օվանէս: (Խմեց, գնաց խաղասենեակ):

ԳՐԻԳՈՐ — Երիտասարդ. զրկվել նշանածից սա դեռ անուղղելի մի կորուստ չէ: Բայց ինչ կլինի մարդու դրութիւնը եթէ նա պսակվելուց յետոյ իմանայ, որ ինքը խաղված է: Իսկ այդպէս պատահում է շատ անգամ: Ահա այդ մասին արժէր, որ դուք մի փոքր խորը մտածէիք: Ձեր կենացը: (Ածեց խմեց):

ՕՎԱՆԷՍ — Շնորհակալ եմ: (Խմեց):

ՇՈՒՇԱՆ — (Մտաւ խաղասենեակից): Պարոն Գրիգոր, տղերքը ձեզ են սպասում:

ԳՐԻԳՈՐ — Իսկ պարոն Օվանէսն էլ ձեզ: Բարի ճամփան (Գնաց խաղասենեակ):

10

ՕՎԱՆԷՍ և ԳՐԻԳՈՐ. յետոյ ԳԱՍՊԱՐ:

ՕՎԱՆԷՍ — Վերջապէս մենք մենակ ենք:

ՇՈՒՇԱՆ — Դուք այդ շատ էիք ցանկանում,

ՕՎԱՆԷՍ — Հարցնում էք: Չէ որ սա վերջին անգամն է, որ ձեզ տեսնում եմ:

ՇՈՒՇԱՆ — Ուրեմն խմենք մէկ մէկ էլ:

ՕՎԱՆԷՍ — Ձեզ հետ՝ թէկուզ մեռնել:

ՇՈՒՇԱՆ — Ինչու մեռնել. փառք Աստծոյ, մեր կեանքի զարունը դեռ նոր է սկսվել:

ՕՎԱՆԷՍ — Ոչ. էլ երգվեց իմ երգը: Մահը մի մեծ մխիթարութիւն կլինէր ինձ համար: Նա վերջ կդնէր այն տանջանքին, որը ես եմ կրում: Որին անգթօրէն դատապարտվեցի: Ուրիշ բանէ ձերը: Դուք օրաւոր բացվում էք ինչպէս մի գեղեցիկ,

ինչպէս մի փարթամ վարդ:

ՇՈՒՇԱՆ — Մի վարդ՝ որը մի օր պէտք է թառամի: Հա հա հա: Էհ, խմենք, քանի որ կեանքը ժպտում է մեզ: (Բաժակ զարկելով, խմեցին):

ՕՎԱՆԷՍ — Եթէ հնարաւոր լինէր, ես կապտակէի նրան, ով տուել է ձեզ այդ գեղեցկութիւնը:

ՇՈՒՇԱՆ — Անգութ մի լինէք, պարոն Օվանէս: Միթէ դուք կը կամենայիք, որ ես ազնւ լինէի: Ամեն կողմից զրկված, ինչ կ'լինէր իմ դրութիւնը եթէ սա էլ չլինէր:

ՕՎԱՆԷՍ — Գեղեցկութիւնը մի թանգագին գոհար է, երբ տէրը գիտէ նրա արժէքը:

ՇՈՒՇԱՆ — Ախ, որքան դուրեկան է, որ դուք դեռ շարունակում եք ինձ սիրել: Էհ, խմենք մէկ մէկ էլ: Չէ որ ես մի խնութուիկ եմ:

ՕՎԱՆԷՍ — Ոչ, դուք խենթութիւի չէք, այլ խորամանկ: Դուք ինձ էիք խենթացրել: Այսուհետեւ ինձ ուրիշ միտքաբերութիւն չմնաց: Փշրվեց հրաշալի իրը, որով հիանում էի: Կորաւ ինձ համար նա: Կորաւ յաւիտեան: Անբախտ կորածի մէկը դարձայ:

ՇՈՒՇԱՆ — Ի՞նչ է պատճառը:

ՕՎԱՆԷՍ — Դուք:

ՇՈՒՇԱՆ — Ե՞ս, երբէք:

ՕՎԱՆԷՍ — Ուրեմն ով եղաւ պատճառը: Ասացէք ինձ,—ինչո՞ւ ստիպեցիք ինձ բանալ ձեր առաջ իմ սիրտը: Ինչո՞ւ ինձ գաղտնի համբոյրներ տուիք, իսկ յետոյ փշրեցիք իմ յոյսերը: Ինչո՞ւ ցեխի մէջ չպառեցիք, ինչո՞ւ ոտքներդ տակ արորեցիք իմ սիրտը: Ի՞նչ իրաւունքով ոչնչացրիք իմ ամբողջ կեանքը:

ՇՈՒՇԱՆ — Ախ իմ խեղճ Օվանէս: Ես կ'արժում եմ դուք չնորհալալ պիտի լինէք, որ թոյլ տուի սիրէք ինձ, համբոյրներով ծածկէք թշերս ու աչքերս:

ՕՎԱՆԷՍ — Հմ., կեղտի մէջ էլ լինէք ընկած, բայց դեռ մի անմեղ վարդ եք: Այո, իսկապէս, չէ որ այն մի քանի ժամերն էլ, եղեմական երջանկութիւն էր ինձ համար: Իսկ յետոյ, ինչ

մութ ամպեր խաւարեցրին ձեր միտքը: Ինչու անգութ կերպով մարեցիք ուրախութեանս աստղը: Խոստովանեցէք ճշմարիտը, այդ բոլորը կատարեցիք գիտութեամբ, կատարեցիք ինքներդ, թէ մի ուրիշը մոլորեցրեց ձեզ:

ՇՈՒՇԱՆ — Ինձ ոչ ոք չի մոլորեցրել: Ամեն ինչ ես արել եմ իմանալով:

ՕՎԱՆԷՍ — Ա՛, ուրեմն այդպէս: Ուրեմն յանցանքը վերցնում եք դուք ձեզ վրա:

ՇՈՒՇԱՆ — Ա՛հ հեռացրէք ձեզնից տխուր մտքերը: Մի վախեցնէք ինձ: Բաժանվում ենք միմիանցից: Արի խոռվ չմնանք: Արի բաժանվենք առաջվայ քաղցր սիրով: Ինչո՞վ է մեղաւոր անգոր,—ջրի վրա ընկած ծաղիկ,—որին քամին քշում է այնտեղ, ուր ինքն է վազում: Խմենք մէկն էլ: (Ածեց): Սա ձեր կենացը:

ՕՎԱՆԷՍ — Մի խմէք, Եւ ով եմ ես ձեզ համար:

ՇՈՒՇԱՆ — Մի եղբայր: Ինչ եղել է, չի եղել, այսուհետեւ լինենք քոյր և եղբայր: Չէք հաւատու՞, այ. (Համբուրեց նրան):

ԳԱՍՊԱՐ — (Գլուխը հանում է խաղասենեակի դռնից ու նայում): Այդպէս, այդպէս, խաբիր յիմարի գլուխը ու ճամփա դիր:

ՕՎԱՆԷՍ — Ով կարող է իմանալ ձեր գինը այնպէս, ինչպէս ես խելագարս: (Հանելով ետից դանակը): Առէք այս դանակը, խիէք սրտիս մէջտեղին և ես ժպիտը դէմքիս կգլորվեմ ձեր ստերի տակ:

ՇՈՒՇԱՆ — Օ ոչ: Ես այդպէս անգութ չեմ կարող լինել: (Առաւ ձեռքից դանակը և դրեց սեղանի վրա): Ձար միտքը հեռաւ: Գրեք ձեզնից, Ապրենք ամեն մէկս մեզ համար: Հաւատացէք, երբեք ձեզնից, Ապրենք ամեն մէկս մեզ համար: Բայց ինչ անեմ, երբ պարոն Օվանէս, ես խղճում եմ ձեզ: Բայց ինչ անեմ, երբ անգոր եմ, երբ ուրիշ կերպ անել չեմ կարող: Մի տխրէք: Կանցնեն օրեր, կփոխվի աշխարհիս վրա ամեն ինչ, կփոխվեմ Կանցնեն օրեր, կփոխվի աշխարհիս վրա ամեն ինչ, կփոխվեմ և ես, կգաք, կտեսնէք ձեր գեղեցիկ հարսնացուին թառամած, թոշած և ինքներդ էլ կզարմանաք, որ մի ժամանակ սիրել էք նրան: Այն ժամանակ,—ով գիտէ,—զգվանքով երես կզարձնէք ինձնից:

ՕՎԱՆԷՍ — Օ թշուառ, միթէ՞ գիտութեամբ վճռել էք վերջի վերջոյ անտուն-անտէր քաղաքի ծայրերում ընկածների շարքը մտնել: Միթէ՞ վճռել էք պառաւութեան խորշումները թաղ-ցնեղու համար երեսներդ չպարել: Անամօթ ժպիտը դէմքներդիդ հարունակել դուր գալ հարբածներին:

ՇՈՒՇԱՆ — Երբէք, Թոյն կընդունեմ, կսպանեմ ինձ, եթէ մէկը զզուանքով երես շրջի ինձնից: Ես կամենում եմ միշտ թաքմու գրաւիչ մնալ: Ես կամենում եմ ապրել փարթամ և չքեղ կեանքով: Ահ, խմենք, արբենք, Օվանէս, (Խմնց):

ՕՎԱՆԷՍ — Ի՞նչ էք անում...

ՇՈՒՇԱՆ — Հա հա հա... Միթէ՞ չես տեսնում:—Նայիր, զարմացիր: Ոչ ձիւն է եկել, ոչ անձրև, իսկ ես թրջուած եմ: Սիրում ես ինձ, առ, թուցրո՛ւ ինձ: (Ընկնում է նրա վզով):

ՕՎԱՆԷՍ — Այո... գնահ, պառկիր:

ԳԱՍՊԱՐ — Հմ, տղամարդ չի, այլ որդն, որ միայն սողալ գիտէ, գալարուել:

ՇՈՒՇԱՆ — Տար ինձ ննջարան և տնո ականջիդ ինչ պիտի ասեմ:

ՕՎԱՆԷՍ — (Ծածկաբար վերցնում է դանակը և Շուշանին առնում ննջարան): Ասած ինչ պիտի ասէիր:

ՇՈՒՇԱՆ — Օվանէս, ես քոնն եմ... իսկ յետոյ բարի ճանապարհ: (Պառկեց):

ՕՎԱՆԷՍ — Բարի ճանապարհ և քեղ: (Խրում է դանակը նրա կուրծքը):

ՇՈՒՇԱՆ — Ա՛... (Ճիչ է արձակում և մեռնում): Լսվում է շոգենաւի սուլոցը):

ՕՎԱՆԷՍ — Համբուրում է նրան և արիւնոտ դանակը ձեռին յետ գալիս: Գեղեցիկ էր և գեղեցիկ էլ մեռաւ: (Նկատելով Գասպարին) Ա՛... դու այստեղ դարան ես մտել:

Դէ, գնահ, նայիր, կշտացիր: Դու ինձ ո՞՞ր գործել տուիր... այո, ես սթափուել եմ, էլ հարբած չեմ... ես ո՞՞րպէս եմ:

ԳԱՍՊԱՐ — (Խորին խորհրդաւոր եղանակով): Վերջացրի՛ր:

ՕՎԱՆԷՍ — Դէ ասա... այժմ դո՞ ես ինձնից:

ԳԱՍՊԱՐ — Լիովին:

ՕՎԱՆԷՍ — Դէ շոգենաւը կանչում է ինձ: Արբեցութիւնս անցաւ... ես սթափուեցի... (Ուղում է գնայ):

ԳԱՍՊԱՐ — Միայն այսքանը:

ՕՎԱՆԷՍ — Գասպար... (Գրկը բացում է, դանակը ընկնում է ձեռքից):

ԳԱՍՊԱՐ — Օվանէս... (Գրկախառնվում են):

ՕՎԱՆԷՍ — Անդու՞թ ինչ ո՞՞ր գործել տուիր ինձ... բաց թող, մեռա բարեաւ: (Գնաց մուտքի դռնով):

ԳԱՍՊԱՐ — Գնաս բարեաւ: (Դանակը վերցրուց, գնաց ննջարան և դուռը ծածկեց):

11

ԳԱՍՊԱՐ, ՍԱՀԱԿ, ԳԱՅԵԱՆԷ, ԳՐԻԳՈՐ, ԽԱՂԱՅՈՂՆԵՐ:

ՍԱՀԱԿ — (Յետ եկաւ գիշերաշորերով և տեսաւ Գասպարի ննջարան ժանկը): Էյ, ո՞վ ես, ինչու մտար այնտեղ: (Փորձում է, դուռը չի բացվում): Ա՛ գողե՛ր, օգնեցէք...

ԳԱՅԵԱՆԷ — (Յետ գալով): Ի՞նչ է, ի՞նչ է պատահել:

ՍԱՀԱԿ — Գողեր, գողեր. ես իմ աչքովս տեսայ, մէկը այստեղ մտաւ:

ԳԱՅԵԱՆԷ — (Մտնում է ննջարանի դռան): Ա՛հ, արիւն: Ո՞ր է Շուշանիկը: Ո՛ր է աղջիկս, օգնեցէ՛ք: (Մտնում են Գրիգոր, Մարգար և միւսներ): Գրիգոր, ազատիր աղջկանս...

ԳՐԻԳՈՐ — Սպասէ՛ք: (Ննջարանի դուռը ծեծելով) Էյ ո՞վ կայ այնտեղ:

ԳԱՍՊԱՐ — (Ներսից): Այստեղ ես եմ:

ԱՄԵՆՔԸ — Ա՛... Գասպարն է... Գասպարը...

ԳՐԻԳՈՐ — Բաց արէ՛ք դուռը, թէ չէ ես կկոտրեմ:

ԳԱՍՊԱՐ — (Բանալով դուռը դանակը ձեռին յետ եկաւ): Հեռու

ամենքդ: (Ամենքը դուան առաջ երկու շարք կանգնելով): Յա-
տնեցէք պօլիցիային, որ ես սպանեցի նրան:

ԳԱՅԵԱՆԷ — Ա... (Խփում է զլսին վազում ննջարան, ընկնում
աղջկայ դիակի վրա):

ԳՐԻԳՈՐ — Ինչո՞ւ համար, անմիտ երիտասարդ:

ԳԱՍՊԱՐ — Որովհետեւ սիրում էի նրան:
(Սահակ թուլանում է):

Պատկեր:

(Վարագոյր):

Վ Ե Ր Զ

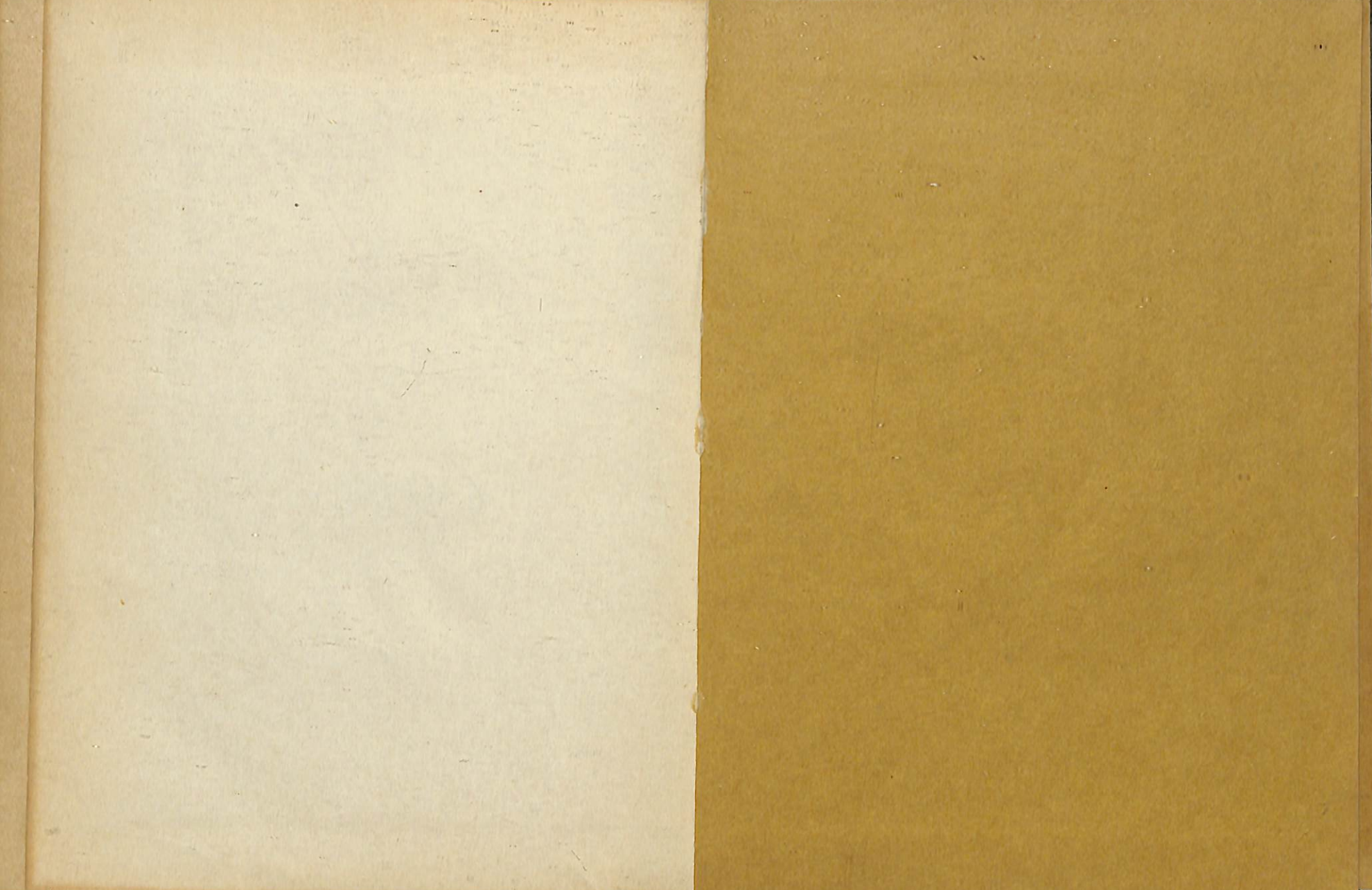
891.99

ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

ԹՄԿԱԲԵՐԴԻ ==

== ԱՌՈՒՄԸ

4962

4963

4964

4965

